

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Hariduskorraldus

Liina Kersna

ERAKOOLIDE ÕPPEMAKSUD – LOODAV LISAVÄÄRTUS JA PAKUTAVAD
SOODUSTUSED KOOLIJUHTIDE ARVAMUSTE PÕHJAL

magistritöö

Juhendaja: lektor Liina Lepp

Tartu 2018

Resüme

Erakoolide õppemaksud – loodav lisaväärtus ja pakutavad soodustused koolijuhtide arvamuste põhjal

Uurimuse eesmärk oli selgitada välja Eestis tegutsevate erakoolide õppemaksu suurused, soodustused ning mille peale kulub õppemaksust saadud tulu ja millist lisaväärtust erakoolid koolijuhtide arvamusest lähtudes pakuvad. Uurimus viidi läbi kombineeritud uurimisstrateegiat kasutades, kus andmeid koguti ankeedi ja intervjuudega. Selgus, et 85% erakoolidest võtab õppemaksu. I kooliastmes on keskmine õppemaks 93, II-s 96, III-s 101, gümnaasiumis 236 eurot kuus. Õppemaksu kasutatakse eelkõige koolimajaga seotud kuludeks, õppevahenditeks, personalikuludeks ja väiksemate klassikomplektide teenindamiseks. Õppemaksu soodustusi vähekindlustatud perede lastele ja juba koolis käivate laste õdedele ning vendadele pakuvad enamuse uuringus osalenud erakoolidest, samas vaid kolmandikus koolidest saab taotleda õppemaksu vabastust. Erakoolide poolt pakutava lisaväärtusena tõstsid koolijuhid esile alternatiivpedagoogika kasutamist, individuaalsemat lähenemist, süvendatud õpet, valikainete rohkust, õppeprotsessi- ja meetodite mitmekesisust ning õpetajate heaolu tähtsustamist.

Märksõnad: erakool, õppemaks, koolijuht, erakooliseadus, loodav lisaväärtus

Abstract**Tuition fees of private schools – additional values and concessions offered based on the opinions of private school principals**

The current research aims to find out the amounts of tuition fees of private schools in Estonia, the concessions offered, what the profits are spent on and which additional value is offered according to the opinions of school principals. The research strategy combined questionnaires and interviews. It appeared that 85% of the schools have established tuition fees. Most of the fee is spent on facilities, study materials, personnel and smaller classes. Most of the schools provide tuition fee concessions to low-income families and to those with several siblings at the same school; only 36% offer tuition fee exemption. The principals brought out alternative pedagogy, individual approach, extensive study and the abundance of elective courses as the additional values; but also the focus on the diversity of the learning and teaching methods were stressed.

Keywords: private school, tuition fee, school leader, private school law, additional values

Sisukord

Resümees	2
Abstract	3
Sisukord	4
1. Sissejuhatus	5
1.1. Earaharidus haridusmaastikul	6
1.2. Earahariduse levik	10
1.3. Erakoolide rahastamismudelid Euroopa riikides	13
1.3.1. Earahariduse rahastamine Eestis	16
1.4. Õppemaksude kehtestamise regulatsioonid	18
1.5. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	20
2. Metoodika	20
2.1. Valim	21
2.2. Andmete kogumine	23
2.3. Kvantitatiivne andmeanalüüs	25
2.4. Kvalitatiivne andmeanalüüs	27
3. Tulemused	29
3.1. Erakoolide õppemaksude kujunemine, õppemaksu suurus, soodustused ja lisatasustatud teenused	29
3.1.1. Õppemaksu kujunemine koolijuhtide arvamusel	29
3.1.2. Õppemaksu suurused erinevates kooliastmetes	30
3.1.3. Õppemaksuta koolid	31
3.1.4. Õppemaksusoodustused ja -vabastused	32
3.1.5. Õppemaksule lisaks küsitavad tasud	34
3.2. Erakoolide pakutav lisaväärtus	35
3.2.1. Õppemaksu kasutusvaldkonnad	35
3.2.2. Erakoolide pakutav lisaväärtus koolijuhtide arvamusel	37
4. Arutelu	44
4.1. Töö piirangud	48
Kasutatud kirjandus	51
Lisad	56
Lisa 1. Ankeet	56
Lisa 2. Intervjuu teemade kava	59

1. Sissejuhatus

Eesti põhiseaduses on kirjas, et laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel (Eesti Vabariigi Põhiseadus, 1992), mis tähendab, et igal lapsevanemal on õigus valida oma lapsele kõige paremini sobiv filosoofiline või pedagoogiline haridussuund. Tallinna Ülikoolis kaitstud väitekirja (Lauri, 2015), mille eesmärgiks oli teada saada, kas lapsevanemate üha suurenev võimalus valida oma lapsele kooli, käib käsikäes haridusliku ebavõrdsusega, järeldus on, et lapsevanematele valiku andmine ei too ilmtingimata kaasa haridusliku kihistumise suurenemist. Haridusliku kihistumise vältimise eelduseks on mitmekesised ja omanäolised koolid. Väitekirja autori hinnangul on hariduspoliitiliselt asjakohane küsimus „kuidas valikut pakkuda“, mitte niivõrd „kas valikut pakkuda“, kuna koolivõrk peab suutma vastata üha suuremale ühiskondlikule mitmekesisusele ja aktiivsele kodanikkonnale (Lauri, 2015).

Statistika näitab, et vajadus mitmekesise haridusmaastiku järele on tõusutrendis. Eestis kasvab iga aastaga erakoolide ja nendes õppivate laste arv (Statistikaamet, 2017). Hetkel pakuvad Eestis koolivalikul alternatiive enamasti erakoolid, kus mõne erandiga küsitakse õppimise eest õppemaksu, mis vähendab erahariduse kättesaadavust.

Õppemaksu võtmine oli Eesti erakoolides reguleeritud vaid tingimusega, et õppemaksu ei tohi muuta õppeaasta jooksul. Lisaks on määratud õppemaksu maksimaalseks tõusuks 10% kui koolipidaja ja perekonna vahel sõlmitud leping ei määra teisiti (Erakooliseadus, 2018). 2018. aasta algusest kehtib täiendatud erakooliseadus, mis paneb erakoolidele makstava tegevustoetuse sõltuma õppemaksu suurusest (Erakooliseadus, 2018). Sarnast praktikat kasutatakse ka Põhjamaades (Lauglo, 2010; Swedish National Agency..., 2014; Taani laste, hariduse..., 2016).

Seega on erakoolide rahastamise süsteem muutunud, mis mõjutab otseselt erakoolide tegevust ning on lootus, et eraharidus muutub kättesaadavamaks. Hetkel on erakoolide õppemaksud võrreldamatud, kuna sisaldavad erinevaid teenuseid. Mitmes koolis on igakuisesse õppemaksu arvestatud ka huviharidus, vaba- ja lisaained, pikapäevarühm vms (nt erakool Garant, 2017). Teised koolid küsivad õppemaksule lisaks samade teenuste eest lisatasu (nt Erakool Edu Valem, 2017). Samale probleemile on oma magistritöös enam kui kümme aastat tagasi viidanud ka Janar Holm (2005).

Lähtuvalt uuenenud seadusandlusest, mis paneb riigipoolse tegevustoetuse erakoolidele sõltuma õppemaksu suurusest, on autori hinnangul oluline kaardistada, millest koosnevad erakoolide õppemaksud, kui suured need on ning millist lisaväärtust erakoolid õppemaksust saadud vahenditega pakuvad. Lisaks on vajalik välja selgitada erakoolide poolt

pakutavad õppemaksu soodustused ning nende tingimused ja kasutusulatus. Kui paljud erakoolid ei suuda täita riigipoolseid tingimusi tegevustoetuse saamiseks, on oht, et erakoolid hakkavad vastupidiselt soovitudle hoopis õppemakse suurendama, sest ka tegevustoetuse osa eelarvest tuleb katta õppemaksudega. Sel juhul erahariduse kättesaadavus hoopis väheneb. Riik on erakoolide rahastamises teinud küll muudatusi, kuid samas on uurijale teadaolevalt Eestis kaardistamata erakoolide õppemaksude suurused ja õppemaksust saadud tulust kaetav lisaväärtus. On oluline, et süsteemi muutmisel või toimimise hindamisel oleks kättesaadavad võimalikult detailsed algandmed. Seetõttu on käesoleva magistritöö uurimisprobleemiks, kui suur on erakoolides õppemaks ning pakutavad soodustused, samuti see, millist lisaväärtust õppemaksu toel erakoolid haridusmaastikul pakuvad. Sellest tulenevalt seati töö eesmärgiks selgitada välja Eestis tegutsevate erakoolide õppemaksu suurused, pakutavad soodustused ning see, mille peale kulub õppemaksust saadud tulu ja millist lisaväärtust erakoolid koolijuhtide hinnangul pakuvad.

Järgnevalt vaadeldakse lähemalt erahariduse rolli haridusmaastikul, erahariduse levikut ning erinevaid rahastamismudeleid, keskendudes põhjalikumalt Eesti praktikale.

1.1. Eraharidus haridusmaastikul

Erahariduse rollist haridusmaastikul on tehtud mitmeid uurimusi, mis enamasti jaotavad erakoolid erinevate näitajate alusel nelja kategooriasse:

1. Erakoolid pakuvad alternatiivseid pedagoogilisi lähenemisi (näiteks Daltoni, Montessori, Waldorfi, Jenaplani).
2. Mitmes riigis on erakoolidel religioosne taust.
3. Erakoolid pakuvad võimalust õppida väiksemates klassides, kuna kooli tegevuse finantseerimine eravahenditest (enamasti õppemaksu kaudu) võimaldab pidada koole, mida avalik sektor ei pea kuluefektiivseks.
4. Sageli on erakoolid ka rahvusvahelised koolid, mis on mõeldud ajutiste migrantide lastele, või siis rahvusvähemuste koolid, mis on suunatud kultuuritraditsioonide ja rahvuskeele säilitamisele (Schindler, 2008).

Euroopa, sealhulgas Eesti haridussüsteemis eristatakse kahte tõlgendussuunda erahariduse rollile ühiskonnas:

1. Erakapitali investeerimine haridusasutuse käivitamisel, mille kontseptsioon on sisuliselt identne riigi poolt ettekirjutatuga. Teisisõnu ei eristu need erakoolid oma sisu ja õppeprotsessi poolest eriti munitsipaalkoolidest.

2. Huvigrupi poolt algatatud sisulise kontseptsiooniga koolid, mis erinevad riiklikust haridusstandardist visiooni ja protsesside poolest. Need erakoolid pakuvad munitsipaalkoolide kõrval alternatiivseid ja innovatiivseid lahendusi hariduse omandamiseks (Vasarik, 2005).

Vasariku (2005) enam kui kümne aasta tagusel hinnangul kuulusid Eesti erakoolid peamiselt esimesse kategooriasse, Euroopa erakoolid pigem teise. Viimast kinnitab näide Hollandi koolivõrgust, kus erakoolides on kasutusel Daltoni, Montessori, Waldorfi, Jenaplani meetodid, mida kasutavad samas ka mitmed riigikoolid (European Agency of..., 2018). Sõltumatud ehk eraalgatuslikud koolid Rootsis on nii waldorfkoolid, mõne konkreetse religiooniga seotud koolid, aga ka näiteks Eesti kool Stockholmis (Rootsi Sõltumatute Koolide..., 2016).

Seega täidavad erakoolid haridusmaastikul üldiselt koolivõrgu mitmekesistaja rolli, et pakkuda lapsevanematele valikuvõimalust lapse kooli valikul. Ka Eestis on erakoolid koolivõrku mitmekesistanud.

Eesti esimesed erakoolid on Audentese Erakool (avati aastal 1997) ja Rocca al Mare Kool (avati 2000. aastal), mis kuulusid tol ajal tõesti pigem esimesse erakoolide kategooriasse, kuid tänaseks on Eesti erakoolide nimekiri oluliselt mitmekesisem (Eesti Hariduse Infosüsteem, 2017). Näiteks kasutavad mitmed Eesti erakoolid alternatiivpedagoogilist meetodit, mida hakati tasapisi arendama juba üheksakümnendate alguses (Eesti Vabade Waldorfkoolide ..., 2017). Eesti erakoolide hulka kuulub kümme Eestis tegutsevat waldorfkooli (Tartu Waldorfgümnaasium, Tallinna Vaba Waldorfkool, Viljandi Vaba Waldorfkool, Aruküla Vaba Waldorfkool, Herbert Hahni Kool, Hilariuse Kool, Erakool Läte, Rakvere Vanalinna Kool, Tartu Maarja Kool, Johannese Kool ja Lasteaed Rosmal). Kaheksa erakooli lähtub oma tegevuses mõnest religioonist (Tartu Katoliku Hariduskeskus, Narva Õigeusu Humanitaarkool, Tallinna Toomkool, Tartu Kristlik Põhikool, Püha Johannese Kool, Püha Miikaeli Kool, Püha Miikaeli Kool Kohilas, Tartu Luterlik Peetri Kool). Erakoolide hulka kuuluvad ka Eesti Rahvusvaheline Kool ja Tartu Rahvusvaheline Kool (Eesti Hariduse..., 2017). Järgnevalt antakse ülevaade, milliseid erisusi erahariduse pakkumisel välja tuuakse.

Erakoolides käivate laste vanemate haridustase ja sissetulek

Erakooli õppima asumine on normist erinev ja võib eeldada, et vanemad, kes panevad oma lapse erakooli õppima, on lapse arengust ja heaolust rohkem huvitatud (Bifulco et al., 2009). Schindler (2008) on Taani erakoolide ja tavakoolide õpilasi võrreldes leidnud, et erakoolide

õpilaste vanemate haridustee on olnud pikem kui tavakoolis käivate laste vanematel, neil on kõrgem sissetulek ja seega parem finantsmajanduslik olukord, samuti on erakoolides käivate laste vanemad väiksema tõenäosusega töötud. Dronkers ja Robert (2008) on 22 riigi õpilaste andmeid kasutades jõudnud sarnaste tulemusteni, leides, et erakoolide õpilased pärinevad majanduslikult paremal järjel ja kõrgemalt haritud vanematega peredest. Sama tõdeb ka Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon OECD (2012) oma rahvusvahelises analüüsis – erakoolides käivate laste sotsiaalmajanduslik olukord on võrreldes munitsipaalkoolides käivate lastega soodsam. Samas tuuakse välja erandlikud riigid Euroopa riikide hulgast – Luksemburg, Holland, Soome ja Slovakkia, kus erinevust munitsipaal- ja erakoolides käivate laste sotsiaalmajandusliku tausta vahel pole.

Sotsiaalmajanduslikku ebavõrdsust võib suurendada ka erakoolide vabadus valida oma koolidesse lapsi nende akadeemiliste võimete põhjal (OECD, 2012), samas on võrreldes toetust saavaid erakoole ja tavakoole leitud, et eakaaslaste roll on suhteliselt väheoluline, kuna toetust saavad erakoolid ja tavakoolid ei erine õpilaste koosluse poolest palju (Sakellariou, 2017).

Võimalus pakkuda individuaalsemat õpet

Erakoolide eelisenä võib välja tuua võimaluse korraldada õpet väiksemates klassides, sest erakool võib pakkuda soovijatele haridust kõrgema hinnaga, samal ajal kui tavakoolide eelarved on riigi poolt reguleeritud (Davies & Davies, 2014). Samas kinnitab OECD (2015) analüüs, et ühenduse riikides era- ja munitsipaalkoolide klasside keskmised suurused oluliselt ei erine. Eranditeks on Euroopa riikidest Tšehhi, Läti, Poola ja Suurbritannia, kus on põhikooli tasandil munitsipaalkoolide klassid keskmiselt nelja lapse võrra suuremad kui erakoolides. Tabelis 1 on välja toodud 2017. aasta andmed õpilaste arvude kohta klassides avalikes- ja erakoolides Eestis, Soomes, Taanis ja Euroopa Liidus keskmisena.

Tabel 1. Klassikomplektide keskmised suurused era- ja avalikes koolides Eestis, Soomes, Taanis, Rootsis ja EL-is (OECD, 2017)

	Põhikoolis		Gümnaasiumis	
	avalikus	erakoolis	avalikus	erakoolis
Eestis	19	15	18	15
Soome	19	17	20	20
Rootsi	19	17	21	22
Taani	22	22	21	20
ELi keskmine	20	19	21	20

Samas on näiteks Luksemburgis keskmine klassi suurus erakoolides suurem kui munitsipaalkoolides. Analüüsi kokkuvõttes tõdetakse, et klassi suurus ei ole otsustav tegur erakooli valikul (OECD, 2015).

Suurema hulga rahaliste vahendite tõttu saavad erakoolid pakkuda õpilastele kvaliteetsemat õppekeskkonda. Graddy ja Stevens (2005) on Suurbritannia andmeid analüüsid leidnud, et kõrgema õppemaksuga koolidel on võimalik pakkuda õpilastele individuaalsemat õpet. Mida kõrgem on õppemaks, seda vähem on koolis õpilasi ühe õpetaja kohta. Lisaks Graddy ja Stevensi (2005) uurimusele on ka teised teadlased leidnud, et väiksema õpilaste ja õpetajate suhtarvuga koolides on õpilastel paremad õpitulemused, mis kinnitab, et individuaalsem õpe on seotud paremate õpitulemustega (Dobrös, 2014, Graddy & Stevens, 2005). Eestis tehtud uuringu kohaselt hindasid erakoolide juhid võrreldes riiklike- ja munitsipaalkoolide juhtidega kõrgemalt individuaalset lähenemist lastesse, mida seostati samuti laste vähesusega võrreldes suurte munitsipaalkoolidega. Sama uuring kinnitas, et erakoolides pööratakse suuremat tähelepanu õppekasvatustsentside analüüsile. Erakoolide juhid olid enam rahul ka õpilaste omavahelise läbisaamise, nende individuaalsetest võimetest lähtumise, õpilaste soovide ja ettepanekutega arvestamise ning koostööga lapsevanematega (Türket et al., 2011).

Mitmed uuringud on näidanud, et erakoolide õpilaste õpitulemused on tavakoolide omadest paremad (Tooley, Bao, Dixon, & Merrifield, 2011). Samas on PISA andmeid võrreldes leitud, et märkimisväärset erakoolide edu võib täheldada vaid väheste riikide puhul (Sakellariou, 2017). Era- ja tavakoolide võrdlus näitas, et 3/4 OECD ja Ladina-Ameerika riikidest on erakoolide tulemused sama head kui tavakoolidel. Neljas riigis on erakoolide edumaa märkimisväärne: Belgia, Kanada, Argentiina ja Brasiilia. Seitsmes riigis on olukord vastupidine: Tšehhi, Saksamaa, Araabia Ühendemiraadid, Costa-Rica, Mehhiko, Taiwan ja Tai. OECD riikides on üldiselt erakoolide ja tavakoolide vahed pea olematud (Sakellariou, 2017).

Koolijuhtide suurem autonoomsus

Eestis hinnatakse koolide ja nende juhtide autonoomsust kõrgelt. Rahvusvahelises võrdluses on Eesti koolijuhtidel märkimisväärne autonoomia töötajate töölevõtmisel, eelarve kujundamisel, haridusprioriteetide ja –arengute üle otsustamisel (OECD, 2016). Samas on erakoolide eelisena välja toodud just erakoolide juhtide suuremat autonoomsust (Shakeel & DeAngelis, 2017). Väiksem regulatiivne koorem võimaldab erakoolide juhtidel kooli tegevusi rohkem mõjutada kui tavakoolide juhtidel. Erakoolide juhtidel on märkimisväärselt suurem

otsustusõigus õpetajate palkamisel, distsipliinipoliitika kujundamisel, õppekavade arendamisel, õpilaste tulemuste positiivsel mõjutamisel ja eelarve kasutamisel. Samas annavad erakoolide juhid õpetajatele vähem tagasisidet. See võib ka tähendada, et erakoolide juhid tunnevad vähem vajadust õpetajate vaatlemise ja hindamise järele, sest neil on suurem autonoomia ja üldine sekkumisvõimalus (Shakeel & DeAngelis, 2017).

Ka Ballou (2001) läbi viidud uuringus leiti, et erakoolide eeliseks võrreldes tavakoolidega peetakse võimalust palgata paremaid õpetajaid, kuna erakoolil on rohkem vahendeid pakkuda õpetajatele kõrgemat palka. Lisaks on erakoolil suur vabadus õpetajate palgasüsteemi kujundamisel. Erakoolides on rohkem levinud õpetajate töösoorituse hindamine ja tulemuspalga maksmine. Sellistel põhjustel võib erakool olla kõrgema motivatsiooni ja töövõimega õpetajatele atraktiivsemaks tööandjaks.

Erakoolide õpilased on rahulolevamad nii enda kui kooliga

Lisaks eelnevalt väljatoodule on leitud ka seda, et erakoolide õpilased on oma kooliga rohkem rahul kui munitsipaal- ja erakoolide õpilased (Dobrös, 2014). Eestis tehtud uuring on kinnitanud, et waldorfkoolide õpilaste hinnang oma psühholoogilisele heaolule on kõrgem kui tavakoolide õpilastel. Sama uuring näitas ka seda, et waldorfkoolide õpilased kasutasid enda hinnangul harvemini mõnda ebakonstruktiivset toimetulekustrateegiat (nt alkoholi tarbimine, suitsetamine). Waldorfkoolide õpilased andsid tavakoolide õpilastest sagedamini positiivseid hinnanguid kooli sisekliima erinevatele aspektidele: õpetaja suhtumine koolitunnis, õpilaste omavahelised suhted ning kooli innovaatus ja eesmärgikindlus (Leinus, 2014).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et eraharidus pakub haridusmaastikul mitmekesisemaid koole, nt alternatiivpedagoogilisi- ja religiooniga seotud koole. Uurimused on näidanud, et erakooli valib oma lapsele keskmiselt haritum ning kõrgema sissetulekuga lapsevanem, kes on valmis oma lapse õppimise eest maksta ka õppemaksu. Erahariduse eelistena tuuakse välja individuaalsemat õpet, motiveeritumaid õpetajaid ning sõbralikumat koolikeskkonda.

1.2. Erahariduse levik

Mitme Põhjamaaga võrreldes õpib Eestis õpilaste koguarvu arvestades erakoolides oluliselt vähem õpilasi. Näiteks Rootsis on eraalgatuslikud nn sõltumatud koolid 17% põhikoolidest ja 33% gümnaasiumitaseme koolidest. Kokku õpib sõltumatutes koolides 18% Rootsi lastest (Rootsi Sõltumatute Koolide..., 2016). Taanis õpib 14% kõikidest põhikooli ja 6% gümnaasistidest erakoolides ning need protsendid on iga aastaga kasvanud (Taani laste, hariduse..., 2016).

Eestis õpib erakoolides 5,6 % õpilastest (vt Tabel 2). Samas on erakoolide õpilaste arv kiiresti kasvanud. Kui 2005/2006. õppeaastal käis erakoolides kokku 4392 õpilast, mis moodustas 2,5% üldhariduskoolide õpilastest, siis 2016/2017. õppeaastaks on erakoolide õpilaste arv kasvanud 8004 õpilaseni ja nende osatähtsus on jõudnud 5,6%-ni kõigist üldhariduses õppivatest õpilastest. Kõige rohkem lapsi saab haridust erakoolides I kooliastmes, kokku 2970 last, mis on 6,6% I kooliastmes õppivatest lastest. II kooliastmes õpib 2206 last (5,5% II kooliastmes õppivatest õpilastest) ning III astmes 1667 last (4,5% III astmes õppivatest lastest). Gümnaasiumiharidust omandab erakoolides 1161 õpilast, mis moodustab kõigist gümnaasistidest 5,4% (HaridusSilm, 2017).

Tabel 2. Erakoolide õpilaste arv üldhariduskoolides 2016/2017. õppeaastal (HaridusSilm, 2017)

Kooliaste	Õpilasi kokku	Sealhulgas õpilasi erakoolides	Erakoolides õppijate %
I	45 226	2970	6,6
II	40 382	2206	5,5
III	36 674	1667	4,5
Gümnaasium	21 431	1161	5,4
Kokku	143 713	8004	5,6

Kui 2009. aastani oli Eestis uute erakoolide avamise kõrval ka sulgemisi, siis alates 2010. aastast ei ole statistikaandmebaaside järgi sulgemisi täheldatud. Erakoolide arv on püsivalt tõusuteel (Eesti Hariduse..., 2017). 2016/2017. õppeaastal tegutses Eestis kokku 51 erakooli. Kui gümnaasiumide arv on püsinud 2005/2006. õppeaastast stabiilsena 12–15 kooli vahel, siis nii algkoolide kui ka põhikoolide tasandil on toimunud kiire areng (HaridusSilm, 2017) (vt Tabel 3).

Tabel 3. Erakoolide arv õppeaastatel 2005/2006 – 2016/2017 (HaridusSilm, 2017)

Õppeaasta	Algkool	Põhikool	Keskool	Kokku
05/06	3	15	15	33
06/07	3	14	14	31
07/08	2	15	12	29
08/09	4	17	13	34
09/10	2	18	13	33
10/11	2	17	14	33
11/12	4	18	14	36
12/13	5	18	14	37
13/14	11	21	15	47
14/15	10	24	15	49
15/16	9	26	15	50
16/17	11	25	15	51

Aastatel 2012–2016 vähenes üldhariduskoolide arv 13 võrra (2012. aastal tegutses 532 üldhariduskooli, 2016. aastal 519), samal ajal tuli erakoole juurde täpselt sama palju ehk 13 (2012. aastal tegutses 38 erakooli, 2016. aastal juba 51) (Statistikaamet, 2017). Kuigi erakoole on asutatud erinevates paikades üle Eesti, kuulub enamik neist siiski Tallinna linna omavalitsuse alla – 51 koolist 25 tegutsesid 2016/2017. õppeaastal Tallinnas, 6 Tartus ja 3 Pärnus (HaridusSilm, 2017) (vt Joonis 1).

Erakoolide populaarsuse kasvu kinnitab ka fakt, et erakoolid on suutnud oma õpilaste arvu oluliselt kasvatada olukorras, kus üldhariduskoolide õpilaste arv tervikuna on langenud (Eesti Hariduse..., 2017). Õppeaastate 2005/2006 ja 2016/2017 vahel on üldhariduskoolides käivate laste arv vähenenud üle 30 000 võrra (HaridusSilm, 2017). Kõige rohkem on õpilasi vähemaks jäänud gümnaasiumiastmes ja kolmandas kooliastmes. Teises ja esimeses kooliastmes on õpilaste arv samas kasvanud. Sama ajaga on koolivõrgust kadunud 78 kooli. Oluliselt on vähenenud gümnaasiumide (72 kooli vähem) ja algkoolide arv (33 kooli vähem). Samal ajal on kasvanud põhikoolide arv 264-lt õppeaastal 2005/2006 291-ni õppeaastaks 2016/2017 (HaridusSilm, 2017). Eestiga sarnane trend iseloomustab ka Taani koolivõrku, kus munitsipaalkoolide arv väheneb ja erakoolide arv kasvab (Taani laste, hariduse..., 2016).

Joonis 1. Erakoolide asukohad 2016/2017. õppeaastal (Eesti Hariduse Infosüsteem, 2017)

Kokkuvõtlikult võib erahariduse leviku kohta Eestis öelda, et võrreldes Rootsi ja Taaniga õpib Eestis erakoolides protsendina õpilaskonnast vähem õpilasi, kuid trend on eraharidust omandavate õpilaste kasvu suunas, samal ajal kui üldiselt üldhariduskoolide õpilaste ja koolide arv väheneb. Kõige enam erakoole ehk 25 kooli 51st asuvad Tallinnas,

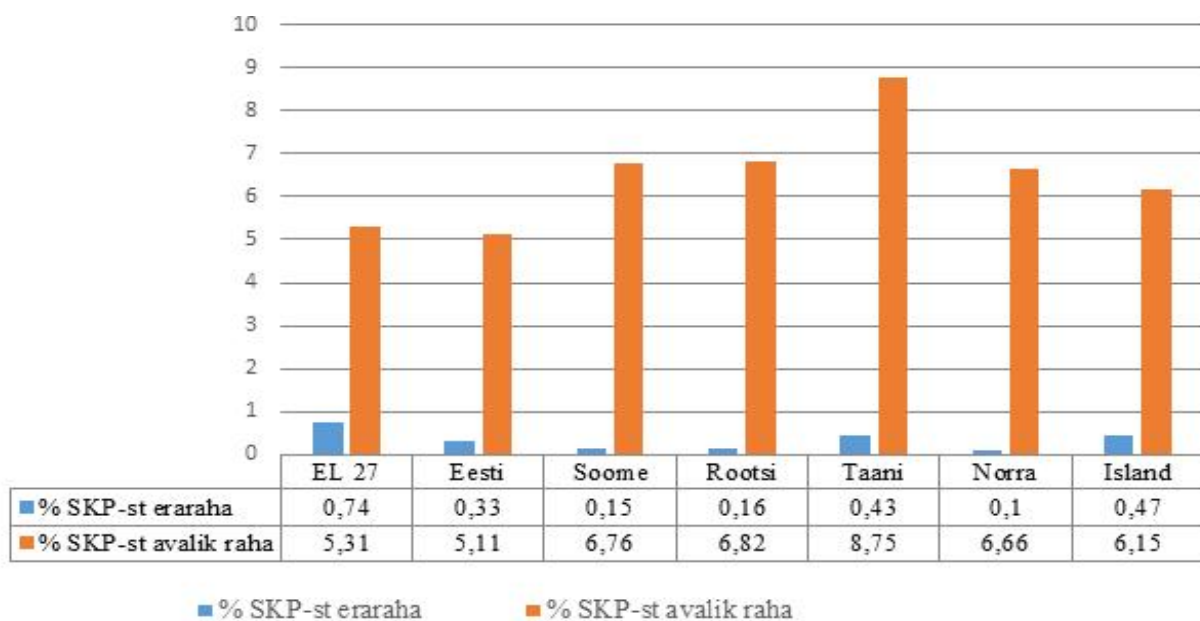
rohkem on erakoole ka Tartus (6 erakooli). Osakaaluna õpilastest õpib Eestis erahariduses kõige enam I kooliastmes, seejärel II kooliastmes ja gümnaasiumis. Kõige vähem õpib erahariduses III kooliastme õpilasi.

1.3. Erakoolide rahastamismudelid Euroopa riikides

Käesolevas alapeatükis käsitletakse Euroopa riikide erahariduse erinevaid rahastamismudeleid, mis näitavad kui palju riigid panustavad eraharidusse, et tagada mitmekesine koolivõrk. Kui lapsevanematele on riigi poolt antud vabadus lapse kooli valikul ning seda ka rahastatakse, võivad riigi hariduskulutused väheneda, ehkki kogukulutused kasvavad, kuna riigi panusele lisandub lapsevanemate osa. Riigi roll peaks piirduma nõudmisega, et koolid vastaksid kehtestatud standarditele (Friedman, 2017).

Koolide rahastamismudelid on liikunud aina enam selles suunas, et toetada lapsevanemate autonoomsust ja vabadust valida oma lapsele sobiv kool (Heyneman, 2009). OECD (2012) toob välja, et paljud riigid on lapsevanemate koolivaliku suurendamiseks otsustanud rahastada ka erakoole. Erahariduse rahastamises on riikide vahel suured erinevused, kuid Euroopas toetab iga riik suuremal või vähemal määral erakoole (Eurydice, 2000; OECD, 2012).

Üks võimalus võrrelda erinevate riikide panustamist haridusse on vaadata Eurostati andmeid (vt Joonis 2), kus suhtena riikide sisemajanduse kogutoodangusse (SKP) on võrreldud, kui palju panustavad riigid haridusse avalikke vahendeid ja kui palju eravahendeid.

Joonis 2. Panustamine haridusse avalikest- ja eravahenditest %-na SKP-sse aastal 2011 (Eurostat, 2017a)

Erakulutuste alla kuuluvad näiteks õppemaksud, õppematerjalid, koolitransport, koolitoit. Sisuliselt on need kulud, mis jõuavad haridusse lapsevanemate kaudu, kuid ei pruugi tulla vaid erakoolidesse. Avalike vahendite all mõeldakse kogu riigipoolset hariduse rahastust. Eurostati andmed on 2011. aasta kohta. Üldiselt tuleb andmetest välja, et Soomes, Rootsis ja Norras panustavad lapsevanemad haridusse kõige vähem – vastavalt 0,15, 0,16 ja 0,1% SKP-st. Sarnases suurusjärgus panustavad haridusse ka Belgia, Eesti, Taani ja Island. Neis riikides panustavad lapsevanemad oma vahendeid haridusse 0,32–0,47% SKP-st (Eurostat, 2017a).

Samal ajal tuleb andmetest välja, et riikides, kus lapsevanemate panus on väike, panustab riik ise haridusse märkimisväärselt rohkem kui teised Euroopa Liidu (edaspidi: EL) liikmesriigid. Kui EL-is keskmiselt panustavad lapsevanemad haridusse 0,75% SKP-st ja avalikest vahenditest suunatakse haridusele 5,31% SKP-st, siis Skandinaavia riikides panustatakse avalikku raha 7% SKP-st – Soomes, Rootsis, Norras 6,66-6,82%. Taani panustab avalikke vahendeid haridusse ELis kõige enam – lausa 8,75%. Kuigi Eestis investeerivad lapsevanemad haridusse ELi võrdluses pigem tagasihoidlikult (0,33% SKP-st), siis avalikku raha suunatakse haridusvaldkonda ELi keskmisest veidi vähem ehk 5,11% SKP-st (Eurostat, 2017a). Värskeimad Eurostati andmed ütlevad, et aastatel 2012–2014 on valdavas enamuses ELi liikmesriikides perekondade materiaalne panus haridusse kasvanud (Eurostat, 2017b). Näiteks Eestis panustasid lapsevanemad 2012. aastal haridusse kokku 3,8 miljonit eurot, 2013. aastal juba 5,8 ja 2014. aastal 7,8 miljonit eurot.

Sõltuvalt seadusandlusest võivad riiklikud toetused eraharidusele katta õpetuse kogukulu või õpetajate palkasid, õppeasutuse tegevuskulusid, õppevahendeid, hooneid, täiendavaid teenuseid õpilastele jne. Näiteks Hispaania, Prantsusmaa ja Iirimaa põhiseadustes on sätestatud kohustusliku hariduse tasemel tegutsevate erakoolide finantseerimise kohustus. Täieliku võrdse kohtlemise nime all katavad Belgia ja Holland kõik erakoolide kulud võrdsetel alustel riiklike koolidega (kuigi erakoolidel on õigus lisavahenditele projektide kaudu), samal ajal, kui teistes riikides kaetakse kulud mingis osas võrreldes riiklike õppeasutustega (Eurydice, 2000). OECD (2012) tõdeb oma erakoolide rahastamise analüüsis, et liikmesriigid rahastavad erakoole väga erinevalt. Näiteks Soomes, Rootsis, Hollandis ja Slovakkias tuleb enam kui 90% erakoolide rahastusest avalikest vahenditest, Sloveenias, Saksamaal, Belgias, Ungaris ja Luksemburgis rahastatakse erakoole avalikest vahenditest 80–90% erakoolide eelarvetest. Samal ajal saavad näiteks Suurbritannia ja Kreeka erakoolid avalikest vahenditest vähem kui 1% oma eelarvetest. OECD (2012) statistika järgi jääb Eesti erakoolide rahastus avalikest vahenditest 70–80% vahele. Lisaks toob OECD (2012) välja seose riigipoolse erakoolide rahastamise mahu ja haridusliku kihistumise vahel – mida suurem

on erakoolide riiklik rahastus, seda väiksem on sotsiaalne kihistumine era- ja munitsipaalkoolide vahel.

Mitmes ELi liikmesriigis liigub toetus erakoolidele kas kohaliku omavalitsuse või riigiüksuse kaudu. Üks erakoolide toetamise viis on ka nn osakute/vautšerite süsteem. Kooliosakud (maksetšekid või stipendium) on valitsuse väljastatud sertifikaadid, millega vanemad saavad maksta hariduse eest koolis, mille nad on oma lastele valinud (OECD, 2012). Seega jõuab toetus erakoolini vanemate kaudu. Maksetšekkide idee pakkus juba 1962. aastal välja Milton Friedman (2017), kelle hinnangul annab see süsteem lapsevanematele vabaduse lapse kooli valikul. Koolivautšerite süsteemi kasutavad OECD (2012) andmetel näiteks Belgia, Hispaania, Slovakkia, Poola, Portugal ja Saksamaa.

Põhjamaades on valdkonna reguleerimisel lähtutud erahariduse kättesaadavuse põhimõttest, mis tähendab ühel või teisel moel erakoolide riigipoolse rahastamise sõltuvust kooli õppemaksust. Rootsisis viis peaminister Carl Bildt aastatel 1991–1992 läbi koolireformi, mille tulemusel tekkisid n-ö sõltumatud koolid varasemate väheste erakoolide asemele, mille omanikeks võisid saada nii aktsiaselts, sihtasutus kui ka ühing, mida rahastatakse õpilase pearaha alusel (Rootsi kooliseadus, 2010). Alates 2014. aasta kevadest katab Soome riik erakoolidele 94% munitsipaalkoolides lapse peale kuluvast summast. Varasemalt rahastati Soome väheseid erakoole võrdselt munitsipaalkoolidega. Hoolimata sellest erakoolide arv Soomes kasvab (Swedish National Agency..., 2014).

Taani haridusministeerium deklareerib, kui oluline on erakoole riiklikult tunnustada ja rahastada, olenemata kooli asutajate ideoloogilisest, usulisest, poliitilisest või etnilisest motivatsioonist. Ministeeriumi hinnangul õpivad riigikoolid erakoolide kogemustest, samuti tuleb kasuks võistlusmoment era- ja riigikoolide vahel (Taani laste, hariduse..., 2016). Taani erakoolid saavad toetust õpilase kohta aastas, mille suurus võrdub samade kulutustega riigikoolis, kuid sellest on maha arvatud vanemate poolt makstav erakooli õppemaks. See kindlustab võrdsed kulud õpilase kohta era- ja riigikoolides. Lisaks on erakoolidele mõeldud koolimajaga seotud toetused, mille eest saab katta rendi-, remondi- ja hooldustasusid jt sarnaseid kulusid. Toetusvorme on veel, näiteks erivajadustega laste õpetamiseks ja teisteks tegevusteks (Taani laste, hariduse..., 2016). Toetuse saamiseks peavad Taani erakoolid vastama riigi poolt kehtestatud tingimustele. Näiteks peab toetust saavas erakoolis õppima vähemalt 28 õpilast 1–7 klassini, kuid esimesel kooliaastal võib olla vaid 12 õpilast, teisel aastal juba 20 õpilast. See tähendab, et riik annab võimaluse erakoolil end tõestada. Kooli omanik ei tohi olla eraisik ega teenida isiklikku kasu. Kool peab olema võimeline tasuma ka omaosalust, 2006. aastal oli see õpilase kohta 5000 Taani krooni (670 eurot) aastas (Taani

laste, hariduse..., 2016). Ka Norra riik toetab erakoole põhimõttel, et nendes õppimine oleks võimalik kõigile, kes seda soovivad. Erakoolides antava hariduse kättesaadavuse tagamiseks doteerib riik erakoole 85% ulatuses pearahaga, mis kulub ühele õpilasele riigikoolis (Lauglo, 2010).

Holland rahastab erakoole samas mahus riiklike koolidega. Võrdse kohtlemise põhimõtte on kirjutas ka Hollandi põhiseaduses (Hollandi Põhiseadus, 2008). Selleks, et Hollandis tunnustatud filosoofilisi, usulisi või pedagoogilisi teooriaid järgivat erakooli avada, peab loodav erakool vastama uue kooli asutamise nõuetele. Lisaks peavad kooli loojad tagama 10% ulatuses koolihoone ehituse maksumuse enne riikliku toetuse saamist. See summa tagastatakse pärast kooli kahekümnendat tegutsemisaastat. Erakoolide õpetajate tasud on läbiräägitavad ja makstavad keskvalitsuse poolt. Kohalikud omavalitsused tasuvad muud tegevuskulud, kusjuures need korvatakse kohalikele omavalitsusele keskvalitsuse poolt (European Agency of..., 2018).

1.3.1. Erahariduse rahastamine Eestis.

Eestis vaadeldakse vanema otsustusõigust lapse hariduse valikul (Eesti Vabariigi Põhiseadus, 1992) vabadusõigusena, mille puhul on riigi kohustus isikut tema õiguse kasutamisel põhjendamatult mitte takistada (Riigikogu, 2017). Riigil ja kohalikul omavalitsusel on kohustus teha haridus kättesaadavaks ja pidada ülal vajalikul arvul õppeasutusi (Eesti Vabariigi Põhiseadus, 1992). Samas lubab seadus avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole. Riigil on kohustus aktsepteerida erakooli pidaja vabadust erakooli asutada, aga Põhiseadusest (1992) ei tulene kohustust erakoolide finantseerimiseks. Samuti ei ole üheski olulisemas rahvusvahelises lepingus puudutatud riigi kohustust erakoolidele rahalise toetuse ja -abi andmiseks võrdselt riigi ja kohaliku omavalitsuse koolidega (Holm, 2005).

Haridusvabaduse tegeliku toimimise tagamisel on oluline erakoolide finantseerimine (Holm, 2005), kuna riiklike toetuste puudumine välistaks eelkõige kahel põhjusel paljudel lastel erakoolis õppimise:

1. Kuna lapsevanemad ei suuda maksta õppemaksu, mistõttu puudub nendel vanematel reaalne võimalus valida oma lapsele alternatiivset haridusteenust avalike haridusasutuste poolt pakutavale. Ilma riigi toetuseta jäävad erakoolid kättesaadavaks ainult majanduslikule eliidile.
2. Võib juhtuda, et erakoolid ei suuda ilma riigi toetuseta täita riigi poolt seatavaid kvaliteedinõudeid, mis kahjustab haridusvabadust seeläbi, et õigus luua erakoole eksisteerib, kuid finantsvahendite nappuse tõttu puudub tegelik võimalus erakooli

asutada. Seega võib erakooli finantseerimine mitmel juhul olla haridusvabaduse tegeliku olemasolu eelduseks (Holm, 2005).

Alates 1998. aastast reguleerib Eestis erakoolide tegevust erakooliseadus, mis reguleerib kõike, mis seostub erakooli asutamise, õppe- ja kasvatuskorralduse, juhtimise, finantseerimise ja riikliku järelevalve ning tegevuse lõpetamisega (Erakooliseadus, 2018). Erakoolid saavad munitsipaalkoolidega samadel alustel sihtotstarbelist toetust õpetajate, direktorite ja õppealajuhatajate tööjõukulude ja täienduskoolituse, õppekirjanduse, õpilaskodu kohtade ning statsionaarses õppes põhi- ja keskkharidust omandavatele õpilastele koolilõuna toetuseks. Haridustoetuse kasutamiseks sõlmivad erakooli pidaja ja Haridus- ja Teadusministeerium lepingu (Erakooliseadus, 2018).

Teine toetusvorm on tegevuskulutoetus koolis käiva lapse kohta, mida maksab koolidele koolipidaja ehk siis munitsipaalkoolidele vallad ja linnad ning riigikoolidele riik riigieelarvest (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018). Seaduses on loetletud tegevused, mida ei arvata kooli tegevuskulude hulka ja nendeks on:

- 1) õppega ja õpilase huvitegevusega seotud kulud, mille katab õpilane või vanem;
- 2) riigieelarveliste eraldiste arvelt kaetavad kulud;
- 3) eraõiguslikelt juriidilistelt isikutelt saadud laekumiste, annetuste ning kooli põhimääruses sätestatud kooli õppekavavälisest tegevusest saadud tulude arvelt tehtavad kulud;
- 4) õppekavaväliste tegevustega seotud kulud;
- 5) kooli hoonetega seotud kasutusrendi kulud;
- 6) põhivara amortisatsioon ja ümberhindlus;
- 7) põhivara soetamisega seotud käibemaksu kulu (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018).

Alates 1. veebruarist 2018 kehtiv erakooliseadus lubab riigipoolset tegevustoetust erakoolidele, kui on täidetud järgmised tingimused:

- 1) Kool on tegutsenud vähemalt neli aastat ja talle on antud tähtajatu tegevusluba vähemalt ühes kooliastmes.
- 2) Koolis ei ole õppemaksu või see ei ole ühegi õpilase jaoks kuus suurem kui 25 protsenti kuutöötasu alammäärast (2017. aastal oli kuutasu alammääraks kehtestatud 470 eurot kuus (Maksu- ja Tolliamet, 2017)).
- 3) Erakooli pidaja peab investeerima kooli tegevusest saadud kasumi õppe- ja kasvatustegevusse.
- 4) Erakooli eelarve ja hariduskulud peavad olema avalikud.

- 5) Erakoolil ei tohi olla maksuvõlga või peab olema maksuvõla tasumine ajatatud.
- 6) Taotlusel peab olema kohaliku omavalitsuse üksuse, mille territooriumil erakool tegutseb, nõusolek erakoolile tegevuskulutoetuse eraldamiseks. Nõusolek peab lähtuma hariduse kättesaadavuse ja mitmekesisuse tagamise ning õppekohtade vajalikkuse eesmärgist (Erakooliseadus, 2018, § 22³).

Erakooli pidaja, kes seaduses toodud tingimused täidab, saab taotleda 2018. aasta 1. jaanuarist tegevuskulu toetust uue regulatsiooni järgi. Varasema erakooliseaduse (2011) kohaselt pidi erakoolidele tegevustoetust maksma kohalik omavalitsus, kuid Riigikohus (2014) pidas seda põhiseadusega vastuolus olevaks. Riigikohus tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks selliste õigusaktide andmata jätmise, mis näeksid ette kohalikele omavalitsustele erakooliseadusega pandud arvlemise kohustuste rahastamise riigieelarvest (Riigikohus, 2014).

Kokkuvõtlikult toetavad riigid erakoole erinevalt, kuid ühel või teisel moel teevad seda kõik Euroopa Liidu liikmesriigid. Analüüsist on näha, et mida suurem on riigipoolne toetus eraharidusele, seda levinum see on ja seda väiksem on hariduslik kihistumine era- ja munitsipaalkoolide vahel. Eestis on erahariduses õppijate arv kasvutrendis. Samal ajal on erakoolide riigipoolses toetamises tehtud mitmeid muudatusi. Riik on stabiilselt toetanud erakoole haridustoetusega (tööjõukuludeks ja õppevahendite ostuks), kuid tegevuskulutoetuse maksmisel on kasutatud erinevaid lahendusi. Viimane seadusemuudatus paneb erakoolide tegevuskulutoetuse riigipoolse tasumise sõltuma kooli õppemaksu suurusest.

1.4. Õppemaksud ekehtestamise regulatsioonid

Mitmes Euroopa riigis sõltub riigipoolne erakoolide rahastus õppemaksust, nt Põhjamaades on valdkonna reguleerimisel lähtutud erahariduse kättesaadavuse põhimõttest (Lauglo, 2010; Swedish National Agency..., 2014; Taani laste, hariduse..., 2016). Sama tõdeb ka OECD (2012) oma analüüsis – mida suuremal määral toetab riik eraharidust, seda väiksem on lapsevanema tasu erahariduse eest. Riigid, kus erakoolide eelarvetest katab riik enam kui 80% (Rootsi, Soome, Ungari, Holland, Iirimaa, Sloveenia, Slovakkia, Saksamaa), tasuvad lapsevanemad kooli eelarvest 10% või vähem (OECD, 2012). Samal ajal näiteks Suurbritannias ja Kreekas tasuvad lapsevanemad erakoolide eelarvetest lausa 90% ja rohkem (OECD, 2012).

Sõltumatud koolid Rootsis ei saa võtta õppemaksu, kuid teatud tingimustel on see siiski võimalik, näiteks rahvusvahelistest koolides. Seda, kas kool saab õppemaksu kehtestada, otsustab Kooliinspeksioon (Swedish National Agency..., 2014). Taanis

vähendatakse erakoolide toetust kehtestatud õppemaksu võrra. Seega, mida väiksem on õppemaks, seda suurem on riiklik toetus ja vastupidi (Taani laste, hariduse..., 2016). Ka Norra riik toetab erakoole põhimõttel, et nendes õppimine oleks võimalik kõigile, kes seda soovivad. Näiteks aastatel 2003–2004 oli 40–200 õpilasega algastmes (1.–7. klass) õppemaks umbes 7000 Norra krooni (ca 875 eurot) aastas. See võrdub umbes 1,5%-ga keskmise Norra perekonna neto sissetulekust, kelle lapsed omandavad põhiharidust (Lauglo, 2010).

Eesti Vabariigi Põhiseaduse (1992) § 37 lõike 2 kohaselt on õppimine riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta. Katarina Tomaševski (2001) hinnangul tähendab riigile ja kohalikule omavalitsusele pandud kohustus tagada õppemaksuta kohustuslik haridus kõigile seda, et riik ja kohalik omavalitsus peavad kõrvaldama kõik finantstakistused võimaldamaks lastel omandada kohustuslik haridus. Põhiseadusest tuleneb õigus õppemaksuta üldkeskharidusele, mis annab üldkeskharidusele erilise staatuse võrreldes teiste kohustuslikule haridusele järgnevatel haridustasemetega (Holm, 2005).

Samas, vastavalt erakooliseaduse §-le 2 on tegemist erakooliga, kus õppimise eest võib koguda õppemaksu (Erakooliseadus, 2018). Kui varasemalt ei olnud seaduses sõnastatud, mida nimetatakse õppemaksuks (Holm, 2005), siis 2018. aasta veebruarist kehtima hakanud uus Erakooliseadus (2018) defineerib õppemaksu mõiste, milleks on „õpilaselt või tema vanemalt nõutav mistahes tasu õpilase eraüldhariduskooli vastuvõtmise või õppekava täitmise, sealhulgas õpikeskkonna loomise eest“ (Erakooliseadus, 2018, § 22). Õppemaksu hulka ei arvata õppekavaväliste tegevuste kulusid, sealhulgas huvitegevuse ja pikapäevarühma kulusid ning koolitoidu, majutuse, transpordi ja muude õppimist toetavate teenustega seotud kulusid.

Õppemaksu võtmine on Eesti erakoolides reguleeritud minimaalselt. Kehtivas seaduses on öeldud, et õppemaksu suuruse määrab erakooli pidaja ning seda ei tohi muuta õppeaasta sees. Õppemaksu võib tõsta kuni kümme protsenti kahe õppeaasta vahel juhul kui koolipidaja ja pere vahel sõlmitud leping ei sätesta teisti. Õpilase ja erakooli pidaja vahelises lepingus peab seaduse järgi olema kehtestatud õppemaksu suurus ja selle arvestamise meetod, õppemaksu tasumise kord ja tähtaeg ning õppemaksu tagastamise alused ja kord. Erakooli direktoril on seaduse järgi kohustus esitada kooli nõukogule kord kuue kuu jooksul ülevaade õppemaksudest laekunud raha kasutamisest (Erakooliseadus, 2018).

Erakooliseadus (2018) ütleb, et kooli põhikirjas peab olema sätestatud õppemaksu kehtestamise, sellest vabastamise ja soodustuste kord. Uue kohustusena peavad erakoolipidajad avalikustama kooli veebilehel õppemaksu suuruse ja soodustusi või õppemaksu vabastust taotlema võivad sihtrühmad.

Seega ei ole seadusandlikult tagatud võrdne ligipääs eraharidusele, kuna koolide õppemaksud on erineva suurusega, mis ei ole kõigile majanduslikult kättesaadavad.

1.5. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Olles tutvunud varasemate uurimuste, erakoole puudutava statistika ning seadusandlusega, seati uurimuse eesmärgiks selgitada välja Eestis tegutsevate erakoolide õppemaksu suurused, pakutavad soodustused ning see, mille peale kulub õppemaksust saadud tulu ja millist lisaväärtust erakoolid koolijuhtide hinnangul pakuvad. Eesmärgi saavutamiseks sõnastati järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas kujuneb ja millest sõltub koolijuhtide sõnul õppemaksu suurus?
2. Kui suured on erakoolide õppemaksud ning milliseid kulusid õppemaksust saadud vahenditega koolijuhtide sõnul kaetakse?
3. Millistel tingimustel annavad erakoolid õppemaksu soodustusi ja kui paljud neid koolijuhtide sõnul saavad?
4. Milliseid tasusid erakoolid lisaks õppemaksule küsivad?
5. Millist lisaväärtust pakuvad erakoolid koolijuhtide arvamusel?

Järgmises peatükis kirjeldatakse metoodikat, mida rakendati uurimisküsimustele vastuste leidmiseks.

2. Metoodika

Uurimisküsimustele vastamiseks viidi ajavahemikus detsember 2017 – veebruar 2018 läbi kombineeritud uurimus. Kombineeritud uurimus aitab probleemi mitmekülgsemalt käsitleda. Täpsemalt kasutati Creswell'i meetodite kombineerimise mudelit (Creswell, Plano Clark, Gutmann, & Hanson, 2003), mille puhul on domineerivaks kvantitatiivne meetod. Kombineeritud meetod võimaldab kompenseerida piiranguid, mis esinevad ainult kvantitatiivse või kvalitatiivse meetodi kasutamisel ning tõlgendada uurimuse tulemusi täpsemalt (Creswell & Plano Clark, 2011).

Uurimusse kaasatud koolide juhtide hulgas läbi viidud andmete kogumisele ankeediga ja analüüsile järgnes intervjuudega andmete kogumine ja analüüs ning lõppjärel duste tegemine. Talvase (2005) järgi on kombineeritud meetod põhjendatud, kuna see annab võimaluse ankeediga kogutud tulemuste täiendamiseks. Intervjuu andmekogumismeetodina annab võimaluse kogutud tulemuste täiendamiseks. Kvalitatiivne andmekogumismeetod annab võimaluse käsitleda teemat sügavuti ning uurida nähtuste põhjuseid ja tagajärgi. Järgnevalt kirjeldatakse uurimuse valimit, andmekogumist ja -analüüsi täpsemalt.

2.1. Valim

Andmeid koguti kahel viisil – ankeediga ja individuaalintervjuudega. Ankeediga andmekogumise valimisse kuulusid kõik 2017. aasta lõpus Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmebaasis olnud erakoolid, st selle osa uurimuses seati eesmärgiks kõikne valim (Rämmer, 2014). Andmeid koguti erakoolide juhtidelt. Valimisse kuulusid EHIS-e kategooriatest eraomandis algkoolid, lasteaed-alkoolid, põhikoolid, lasteaed-põhikoolid ja keskkoolid või gümnaasiumid. Kokku oli erakoole 59, neist 28 tegutsevad Tallinnas, 6 kooli Tartus, 3 Pärnus ja ülejäänud Eestis kokku 22 erakooli (vt Tabel 4). Ankeet saadeti kokku 55-le erakooli juhile, sest Rocca al Mare Kool, Audentes ja Tartu Erakool omavad filiaale, mis EHIS-e andmestikus on iseseisvad koolid, kuid neil on enamasti üks juht ning õppemaksuga seotud info ühesugune.

Töö autor saatis igale koolijuhile personaalse elektroonilise kirja, milles tutvustas end ning selgitas uurimistöö eesmärki ja ankeedi ülesehitust ning küsimusi. Töö autor lubas vastajatele saata uurimistulemustest kokkuvõtte.

Tabelis 4 on välja toodud erakoolide üldarv, ankeedi saanute arv ning ankeedi tagastanud erakoolide arv lähtudes kooli tegutsemiskoha kohaliku omavalitsuse suuruselt. Üle 100 000 elanikuga kohalik omavalitsus on Tallinn, 50 000 – 100 000 elanikuga kohaliku omavalitsuse alla käib näiteks nii Tartu kui ka Narva, 15 000 – 50 000 elanikuga on Pärnu, Rakvere, Kohtla-Järve ja Saue vald, 10 000 – 15 000 elanikuga Kuressaare, Põlva vald, Elva vald, Viljandi linn, Võru vald ja Tapa vald, 5000 – 10 000 inimest elab Rõuges, Märjamaal, Kohilas ja Raasikul. Neis kohalikes omavalitsustes tegutsevad ka erakoolid.

Tabel 4. Valimite võrdlus erakooli asukoha kohaliku omavalitsuse elanike arvu järgi (Statistikaamet, 2017)

Elanike arv	Erakoolide üldarv	Ankeedi saanud koolide arv	Tagastatud ankeete	Vastajate % ankeedi saajatest
Üle 100 000	28	27	10	37
50 000-100 000	7	7	6	85,7
15 000-50 000	8	8	7	85,7
10 000-15 000	10	9	6	66,7
5000-10 000	6	4	4	100
KOKKU	59	55	33	60

Andmetega tagastatud ankeete tuli kokku 33, mis on erakoolide üldarvust 56% ja ankeedi saajatest 60%. Kõige enam oli vastanud koole suurimast Eesti kohalikust

omavalitsusest ehk Tallinnast, kuid vastajate protsent jääb keskmisest oluliselt madalamaks (ankeedi saajatest vastas 37%). Kõige kõrgem vastanute protsent oli 15 000 – 100 000 elanikuga kohalikes omavalitsustes tegutsevatest koolidest (vt Tabel 4).

Ankeedile vastanutest vanim erakool on asutatud 1989. aastal. Üheksakümnendatel on asutatud üheksa kooli, neist kolm aastal 1997. Vahemikus 2000–2013 on asutatud 16 kooli ning seitse kooli on asutatud pärast 2013. aastat, sh neli kooli 2017. aastal.

Küsitlusele vastanud erakoolidest kõige väiksema õpilaste arvuga koolis on kaheksa õpilast ja suurimas ligi tuhat ehk 966. Vastanute seas oli kõige rohkem erakoole, kus õpib 21–100 õpilast (12 kooli), 101–300 õpilasega koole on vastanute seas üheksa ning seitsmes koolis õpib üle 300 õpilase. Väga väikeseid ehk alla 20 lapsega erakoole on vastanute seas viis.

Valimisse kuulus kõige rohkem eestikeelseid koole, kust saabus ka kõige enam täidetud ankeete (vt Tabel 5). Vastajate seas oli neljast rahvusvahelisest koolist üks ning mitte ühtegi venekeelse erakooli esindajat.

Tabel 5. Valimi kirjeldus erakoolide õppekeele järgi

Õppekeel	Kõiksest valimist	Ankeedi saanud koolidest	Ankeedile vastanud koolidest	Vastajate % ankeedi saajatest
Eestikeelne õpe	48	44	32	72,7
Venekeelne õpe	7	7	0	0
Rahvusvaheline õpe	4	4	1	25
KOKKU	59	55	33	60

Kõiksest valimist ehk 59 erakoolist 7 olid waldorfkoolid, 7 erivajadustega laste koolid ning 7 religiooniga seotud koolid. Kõikide nende koolide juhid said ka ankeedid. Kõige suurem vastamisprotsent oli waldorfkoolide seas (85,7%). Aktiivsed vastajad olid ka religiooniga seotud koolide juhid (71,4% vastas ankeedile). Passiivsemad olid erivajadustega lastele mõeldud erakoolide juhid (43% vastanuid).

Vastamisest loobumisest andsid töö autorile teada kokku viis koolijuhti, sh kaks rahvusvahelist kooli. Ühe puhul on tegu riigi poolt loodud erakooliga, mille omanik on Innove ja mida rahastab Haridus- ja Teadusministeerium. Kooli esindaja hinnangul muudaksid kooli andmed erakoolide tervikpilti, kuna tegemist on riigi omandis oleva erandliku erakooliga. Teise rahvusvahelise kooli direktor palus ankeeti inglise keeles. Keeleprobleem oli ka venekeelsel erakooli esindajal, kes andis venekeelses kirjas teada, et nende koolis on õppemaks 240 eurot aastas lapse kohta, kuid täpsemat infot ei saa anda. Ühe erivajadustega lastele mõeldud kooli direktor vastas, et ei osale küsitlusele vastamises, kuna kool on

loomisest alates tegutsenud ilma õppemaksuta. Koolis õpib 40 raske või sügava puudega õpilast (enamuse ka liikumispuudega). Direktori sõnul on nad koostöös kohaliku omavalitsusega loonud koostöömudeli, kus kooli tegevus ja päevahoiuteenuse osutamine erivajadustega lastele toimub sidusas koostöös. Üks koolijuht vabandas, et tal ei ole aega ankeedile vastata.

Uurimuse teises osas, kus koguti andmeid intervjuudega, on kasutatud sihipärasest valimit, kus töö autor püüdis leida kõige ideaalsemad küsitletavad uurimuse eesmärgi saavutamiseks (Rämmer, 2014). Valimisse oli eesmärk saada erakoolide juhte erineva suurusega kohalikest omavalitsustest. Samuti oli oluline, et valimis oleks esindatud erineva õpilaste arvu ja kooliastmetega (I–III kooliaste ja gümnaasium) erakoolid. Selleks, et paremini mõista, kuidas mõned erakoolid saavad hakkama ilma õppemaksuta, oli eesmärgiks saada valimisse ka koolijuht, kelle koolis ei küsita õppemaksu. Valiku tegemisel eelistati koolijuhte, kes on olnud kooli loomise juures või pikalt kooliga seotud. Valimist jäid välja alternatiivpedagoogiliste koolide (waldorf- ja gaiakoolid), religiooniga seotud koolide ja erivajadustega lastele suunatud koolide juhid.

Valimisse kuulusid viie erakooli juhid erinevatest Eesti piirkondadest, mis on 8,5% kõiksest valimist ja 9% ankeedi saanud erakoolide koolijuhtidest. Kõik viis koolijuhti täitsid ka ankeedi. Viiest koolijuhist üks esindab pea 1000 õpilasega kooli, kolm koolijuhti juhivad kooli, kus õpib 350–460 last. Väikseimas koolis, mille juhti intervjueriti, õpib veidi üle 60 õpilase. Kaks kooli, mille juhti intervjueriti, tegutsevad Tallinnas, üks Tartus, Pärnus ja Rakveres. Kaks koolijuhti juhivad täistsükli kooli, ühes koolis on kolmas kooliaste koos gümnaasiumiga, ühes I–III kooliaste ning ühes I kooliaste.

Vanim erakool, mille juhti intervjueriti, on asutatud 1990. aastal, üks on asutatud aasta hiljem ehk 1991. aastal. 2000. aastatel on asutatud kolm kvalitatiivse uurimuse valimisse kuuluvat kooli, mille juhti intervjueriti. Noorim kool tegutses andmekogumise hetkel teist aastat (asutatud 2016). Valimisse on kaasatud üks kool, kus õppemaksu ei ole kehtestatud, kuid mis ei ole erivajadustega laste kool.

Viiest intervjueritavast neli on mehed ja üks naine. Kõik viis intervjueritavat on olnud kooliga, mida nad juhivad, seotud kooli loomisest alates. Kolm koolijuhti on kuulunud erakooli asutajate hulka.

2.2. Andmete kogumine

Töö autor kogus andmeid kahes etapis. Esiteks koostati avalikest andmetest lähtuvalt erakoolijuhtidele suunatud ankeet, millega koguti vastuseid uurimisküsimustele 1, 3 ja 4.

Ankeet jaotati kolme ossa: 1) üldandmed kooli kohta (4 küsimust); 2) õppemaksuga seonduv (10 küsimust); 3) õppemaksust saadud vahendite kasutamine (2 küsimust). Ankeet lõppeb avatud küsimusega, kus uuriti koolijuhtide seisukohta erahariduse rahastamise teemal.

Kokku oli ankeedis 17 küsimust, neist viis lisaküsimustega, kus paluti eelmist vastust täpsemalt põhjendada (nt „Kui vastasite õppekavaga seonduva huvihariduse pakkumiseks, siis milliseid huviringe teie kool õppekava täiendamiseks pakub?“) (vaata Lisa 1). Ankeedi 17 küsimusest kuus olid suletud küsimused vastusevariantidega (nt küsimus „Millistel tingimustel pakutakse õppemaksust vabastust?“ valikvastustega a) Vähekindlustatud perede lastele; b) Heade õpitulemuste eest; c) Koolitöötajate lastele; e) Muu), neist kaks jah/ei küsimust (nt „Kas teie koolis on õppemaks?“). Ülejäänud 11 küsimust olid avatud küsimused (nt „Palun kirjeldage, millist lisaväärtust ja/või erisusi teie kool pakub (võrreldes munitsipaal- ja riigikoolidega)?“), neist kaheksa faktiküsimused (nt „Mitme kuu eest kalendriaastas õppemaksu tasutakse?“). Ankeedi sisestamiseks ja levitamiseks kasutati Google'i vormi keskkonda, mis on lihtne veebipõhine küsitluste levitamise vahend.

Usaldusvääruse suurendamise eesmärgil läbis ankeet topelt piloteerimise. Esmalt palus töö autor kahel erakooli juhil anda omapoolne eksperthinnang ankeedi sobivuse kohta. Vastavalt koolijuhtide soovitudele täiendas töö autor valikvastuste loetelu, näiteks lisati valikvastuste loetelusse „õppekavaga seotud huviharidus“ ning soodustuste loetellu „aktiivselt kooliellu panustamine“. Ka e-ankeet saadeti esmalt kahele erakooli juhile piloteerimiseks. Üks koolijuht oli waldorfkoolist, teine tavalisest üldhariduskoolist. Piloteerimise käigus lisati ankeeti küsimus 6, mis puudutas õppemaksust saadud tulude osa kooli eelarvest. Lisaks täiendati koolijuhtide soovitusel veelkord valikvastuste loetelu. Piloteerimisel kogutud andmeid on kasutatud üldises andmekogumis, kuna ankeedis tehti vaid paar muudatust.

Pärast piloteerimist saadeti ankeet kõigile Eestis tegutsevatele erakoolide juhtidele. E-kirja aadressid koguti koolide kodulehekülgedelt ja Eesti Hariduse Infosüsteemist. Enamus aadresse olid koolijuhinimelised, paaril koolil puudus avalikes allikates koolijuhhi e-posti aadress. Neil juhtudel saadeti ankeet kooli üldaadressile. Kolmelt aadressilt tuli veateade. Nende koolide puhul saadi koolijuhhi andmed kooli helistades. Kokku läks ankeet teele 55 koolijuhhi aadressile. Koolijuhhid täitsid ankeedi anonüümselt, uurimuses kajastub vaid kooli asukoha omavalitsus.

Andmeid koguti ankeediga 2017. aasta detsembris. Ankeedi täitmiseks oli aega nädal. Eelviimasel päeval saadeti koolijuhtidele meeldetuletus.

Leidmaks vastuseid uurimisküsimustele 2 ja 5, kavandati andmekogumine struktureerimata individuaalintervjuudega. Kvalitatiivses uurimuses kasutatud avatud

intervjuu, mida nimetatakse ka struktureerimata või süvaintervjuuks (Legerspetz, 2017), pakub kõige paindlikumaid võimalusi reageerida vabamalt intervjuueeritavate vastustele. Kuna valimis olid väga erineva kogemuse ja koolikorraldusega koolide juhid, andis struktureerimata intervjuu hea võimaluse olla intervjuueerides paindlik.

Enne intervjuude algust selgitati uuritavatele uurimuse eesmärki, protsessi ja konfidentsiaalsuse põhimõtteid. Intervjuu käigus ei küsitud uuritavalt täpseid küsimusi kindlas järjekorras ega antud ka vastusevariante. Intervjuu aluseks said ette valmistatud üldisemad teemad. Näiteks teema juures, kuidas kujuneb ja millest sõltub õppemaksu suurus, küsis uurija „Kui te alustasite ja arutlesite selle üle, et kui suur see õppemaks võiks olla, mis olid need otsustavad kohad?“ või teema juures, millist lisaväärtust erakoolid pakuvad, küsis intervjuueerija „Kuidas te täna püüate olla lapsekesksem ja pakute midagi sellist, mida teised ei paku?“.

Sissejuhatuses uuris intervjuueerija koolijuhilt nende kooli ideoloogia, eripära kohta. Vanemate erakoolide puhul ka seda, kas kooli ideoloogia on ajas muutunud. Vastavalt vastustele liiguti edasi kas lisaväärtuse loomise (nt õppemetoodika, koolipäeva ülesehitus) või õppemaksu ja sellega seonduva juurde (õppemaksu suurus, soodustused). Eraldi käsitleti õppemaksust saadud vahendite kasutamist, kus alati tõstati ka õpetajate palga ning töökoormuse teema. Intervjuu teemadega saab lähemalt tutvuda lisa 2.

Intervjuud viidi läbi 2017. aasta jaanuaris ja veebruaris. Töö autor võttis uuritavatega ühendust telefoni teel ning küsis nõusolekut intervjuuks. Kõik uuritavad olid intervjuuga nõus. Intervjuud toimusid neljal juhul koolimaja ruumides ning ühel vastavalt uuritava ettepanekule avalikus ruumis. Enamasti kestsid intervjuud tunni ringis (kolm intervjuud kestsid mõned minutid üle tunni, pikim intervjuu oli 1 tund ja 8 minutit, lühim 40 minutit). Intervjuud salvestati telefoni AudioMemos rakendusega, milleks küsiti kõigilt intervjuueeritavalt eelnevalt nõusolekut. Salvestuste põhjal koostati igast intervjuust sõnasõnaline transkriptsioon. Vahetult pärast intervjuud kirjutas töö autor kõigist intervjuudest kokkuvõtte uurijapäevikusse, kus lisaks sisukokkuvõttele pandi kirja ka intervjuu kestus ning töö autori refleksioon intervjuu ajal toimunud ning tekkinud mõtetest.

2.3. Kvantitatiivne andmeanalüüs

Ankeedist saadud andmed tõsteti Google'i vormide süsteemist Exeli andmetabelisse. Esmalt toimus andmete kontrollimine, näiteks oli ühe kooli kuine õppemaks eristuvalt suur. Kooli kodulehelt andmeid kontrollides selgus, et koolijuht oli ankeeti kirjutanud aastase õppemaksu suuruse. Pärast andmete kontrolli andmed korrastati ja vajadusel täiendati. Iga ankeedi

küsimuse vastus sai tabelis oma tulba, valikvastuste puhul vastavalt valikvastuste arvule mitu tulpa.

Ankeedi esimese osa ehk üldandmetest pandi tabelisse kooli asukoha kohaliku omavalitsuse nimi, mis teises tulbas kodeeriti vastavalt elanike arvu järgi viide gruppi: 1 - elanikke 5000 – 10 000, 2 - elanikke 10 001 – 15 000, 3 - 15 001 – 50 000, 4 - 50 000 – 100 000 ja 5 - üle 100 000 elaniku. Kohalike omavalitsuste elanike arvud saadi Statistikaametist (2017). Kooli asutamisaastad ja õpilaste arvud esitati eraldi tulpades. Õpilaste arvud kodeeriti suuruste järgi gruppidesse: 1 - alla 20 õpilase, 2 - 21 kuni 100 õpilast, 3 - 101 kuni 300 õpilast; 4 - üle 300 õpilase. Üldandmete osa viimase küsimuse põhjal, mis puudutas pakutavat lisaväärtust, kodeeris töö autor tekstid vastavalt enamlevinud väidetele: 1- tavaline, 2- waldorf/gaia, 3- religiooniga seotud koolideks.

Ankeedi teise osa ehk õppemaksu suurust ja soodustusi puudutavad andmed sisestati tabelisse samuti ümberkodeeritult. Jah/Ei küsimuse vastused kodeeriti numbritega 1 ja 2, kus 1 tähendas „ei“ ja 2 „jah“. Iga kooliastme ning gümnaasiumi õppemaksude kohta loodi eraldi tulp, kuhu sisestati koolide õppemaksud. Koolide puhul, kus ei olnud õppemaksu, jäid read tühjaks. Lähtudes koolide vastustest, mitme kuu eest koolid õppemaksu küsivad ning kuistest õppemaksu suurustest, arvutati kokku iga kooliastme kohta ka aastane õppemaksu suurus. Eraldi tulp loodi selle kohta, kas õppemaks on kooliastmeti erinev ning vastused kodeeriti järgnevalt: ei -1, jah - 2 ja sõltuvalt õppevormist (nt koduõpe) on erinev - 3. Küsimuse puhul „Kui suure osa (%) eelarve tuludest moodustab õppemaks?“ märgiti vastuse tulpa ankeedis olnud andmed, koolide puhul, kes ei osanud küsimusele vastata, jäeti read tühjaks.

Õppemaksu soodustusi puudutavate valikvastuste ümberkodeerimisel loodi iga valikvastuse tarvis andmeanalüüsitabelisse oma tulp. Kui kool pakkus vastavat soodustust, märgiti reale „2“ ja kui ei pakkunud, siis „1“. Õppemaksuta koolide read jäid tühjaks. Õppemaksu soodustuste protsentidest eraldati eraldi tulpadesse maksimaalsed ja minimaalsed soodustusprotsendid. Õppemaksu soodustusi saavate õpilaste arvud sisestati eraldi tulpa, mida täiendati soodustust saavate õpilaste protsendiga kooli üldisest õpilaskonnast. Samasugust andmete korrastamise süsteemi kasutati ka teiste valikvastustega küsimuste (nt õppemaksu vabastusi ja õppemaksule lisaks tasustavate teenuste) vastuste puhul. Küsimuse puhul „Kui palju (EUR) maksavad lapsevanemad keskmiselt kuus kooli poolt pakutavate lisateenuste eest?“ kodeeriti vastused vastavalt enamlevinud vastustele järgnevalt: 1 - 0 - 10 eurot, 2 - 11-25 eurot, 3 - 26 - 45 eurot ja 4 - üle 45 euro.

Ankeedi kolmanda osa küsimuste vastustest saadud andmed, mis puudutasid õppemaksust saadud vahendite kasutamist, korrastati sarnaselt varasemate valikvastuste

andmetega. Lisaks moodustati iga valikvastuse lisaküsimuse kohta eraldi tulp, kus andmed teisendati vastavalt enamlevinud vastustele. Näiteks lisaküsimuse „Kui vastasite koolimaja omamise/rentimisega seotud kulude katteks, siis mis põhjustel vajab koolimaja lisavahendeid?“ vastused kodeeriti järgmiselt: 1 – rent, 2 – remont/renoveerimine, 3 – laen, 4 – arendus, 5 – tegevuskulu. Kokku oli lisaküsimusi, mille vastuseid kodeeriti, kuus (15.1–15.6). Avatud küsimuse andmed, kus töö autor tahtis teada, millise kulu katteks läheb suurim osa õppemaksust saadud tuludest, kodeeriti andmed samuti enamlevinud vastuste põhjal järgmiselt: 1 – personalikuludeks, 2 – tugiteenusteks, 3 – koolimajaga seotud kuludeks, 4 – väiksemad klassid, 5 – administratsiooni kuludeks, 6 – õppevahenditeks. Andmeid analüüsiti MS Excelis.

Andmete esitlemisel on kasutatud absoluutse sageduse näitajaid (nt kodeeringute 1 ja 2 puhul), aritmeetilist keskmist (nt õppemaksu suuruste tulemustes), aga ka kirjeldava statistika näitajaid (nt protsenti, keskmisi näitajaid, sagedustabeleid) ning ka suhtelist sagedust protsentjaotusena.

2.4. Kvalitatiivne andmeanalüüs

Kvalitatiivses andmeanalüüsis kasutati induktiivset sisuanalüüsi, mis võimaldab keskenduda teksti peamistele, tõenäolise vastuvõtu seisukohast olulistele tähendustele (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Kalmus jt (2015) toovad välja, et kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul on arvulistest tulemustest olulisem leida ja omavahel otstarbekalt seostada niisugused koodid ja kategooriad, mis võtaks kokku analüüsitava teksti ja/või uurimusküsimuste seisukohast olulised tähendused.

Kvalitatiivseks analüüsiks kasutati QCMap'i keskkonda (www.qcmap.org), kuhu sisestati intervjuude transkriptsioonid kokku ning uurimisküsimused, millele sooviti vastuseid leida. Transkriptsioone oli kokku 104,5 lehekülge (*Times New Roman* kirjastiiliga, kirjamärgi suurusega 14 p ja 1,5 reavahega). Andmete analüüsiks loeti tekstid kaks korda läbi, valiti kodeerimisel analüüsiks need teksti osad, millel oli sisuline tähendus uurimuse teemaga ja uurimisküsimustega ning loodi kokkuvõtvad märksõnad ehk koodid. Märgitud teksti osa võis koosneda nii lõigust, mitmest või ühest lausest või ka osalisest lausest. Koodidele anti sisust lähtuvalt nimetused, millele lisas andmetöötlusprogramm automaatselt kodeerimisrühmale iseloomuliku tähe ja numbrilise kombinatsiooni, kus täht näitab kodeerimisrühma ja number kodeerimisel tekkinud koodi järjekorranumbrit. Et suurendada uurimuse usaldusväärsust, kordas autor paaripäevase vahega kodeerimist, mis andis võimaluse täpsustada ja täiendada esialgselt nimetatud koode.

Kõikidest koodidest moodustus koodiraamat. Koodidest moodustus viis kategooriat (vt Tabel 6): lapsekesksus (12 koodi, nt lapse heaolu, julge ja loova lapse arendamine), koostöö lapsevanematega (2 koodi, lapsevanemate kaasatus ja teadlikumad lapsevanemad), õpetajate heaolu (12 koodi, nt õpetajate palk, õpetajate koostöö), õppemaksuga seonduv (6 koodi, nt õppemaksu osad, õppemaksu soodustused) ja mitmekesine õppeprotsess (17 koodi, nt 90-minutilised tunnid, projektiõpe, koolipäeva algus).

Tabel 6. Näide kategooria moodustumisest koodidest

Koodid	Kategooria
Erinevad lisatunnid Diferentseeritud õpe Laste liikumine Projektõppe eelised	} Õppeprotsess

Uurimisküsimusele „Kuidas kujuneb ja millest sõltub koolijuhtide arvamusel õppemaksu suurus?“ saadi vastused lähtudes kategooriast „õppemaksuga seonduv“.

Uurimisküsimusele „Millist lisandväärtust erakoolid koolijuhtide arvamusel pakuvad?“ lähtuti kategooriate „lapsekesksus“, „koostöö lapsevanematega“, „õpetajate heaolu“ ja „mitmekesine õppeprotsess“. Kategooriatesse jaotunud koodide ja nendega seotud tähenduslike üksuste põhjal tegi töö autor kokkuvõtte, mida näitlikustas tulemusi esitades uuritavate tsitaatidega. Tsitaadid on esitatud muust tekstist eristuvalt taandega ning kaldkirjas. Uurimuses osalenud koolijuhtide tsitaadid on tähistatud tähisega KJ1–KJ5.

Uurimuse usaldusväärse tagamiseks kodeeris kaaskodeerija ühe intervjuu ulatuses etteantud koodiraamatu koode kasutades ja vajadusel lisades. Kaaskodeerimise järgselt võrreldi kodeerimise tulemusi ja jõuti kodeerimisotsuste osas üksmeelele. Lisaks pidas uurija ka uurijapäevikut, pannes kirja nii andmekogumise etapis meelespidamist vajava informatsiooni ja refleksiooni kui ka andmeanalüüsil kodeerimise ja kategoriseerimise käigus tekkinud mõtted.

Järgnevalt tuuakse kahes alapeatükis välja uurimistöö tulemused. Esimesse alapeatükki on koondatud tulemused, mis puudutavad õppemakse: õppemaksude kujunemine, suurus, pakutavad soodustused ja lisatasustatud teenused. Teise alapeatükki on koondatud tulemused, mis puudutavad erakoolide pakutavat lisaväärtust: õppemaksust saadud vahendite toel loodav lisaväärtus ning erakoolide pakutav lisaväärtus koolijuhtide arvamusel. Kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimuse tulemused on esitatud vaheldumisi.

3. Tulemused

Tulemuste peatükis on andmed jaotatud kahte alapeatükki. Neist esimene puudutab õppemaksuga seonduvaid tulemusi, mis omakorda on jaotatud viide alateemasse: õppemaksu kujunemine koolijuhtide arvamusel, õppemaksu suurused erinevates kooliastmetes, õppemaksuta koolid, õppemaksu soodustused ja ülevaade, milliseid tasusid erakoolid küsivad lisaks õppemaksule. Teine alapeatükk annab ülevaate erakoolide loodavast lisaväärtusest, mis jaguneb kahte alateemasse: õppemaksu toel loodav lisaväärtus ja erakoolide pakutav lisaväärtus koolijuhtide arvamusel. Viimane kategooria on omakorda jaotatud neljaks: laste emotsionaalne rahulolu, õpetajate heaolu tähtsustamine, õppeprotsessi ja -meetodite mitmekesisus ning koostöö lapsevanematega.

Järgnevalt saab täpsema ülevaate õppemaksude kujunemisest, suurusest, antavatest soodustustest ning lisatasustatud teenustest.

3.1. Erakoolide õppemaksude kujunemine, õppemaksu suurus, soodustused ja lisatasustatud teenused

Järgnevalt esitatakse uurimustulemused õppemaksu kujunemisest koolijuhtide arvamuse põhjal, õppemaksu võtvate erakoolide õppemaksude suuruste ja soodustuste ning õppemaksuta koolide kohta. Peatükis on ka alapeatükk tasudest, mida erakoolid lisaks õppemaksule lapsevanematelt küsivad.

3.1.1. Õppemaksu kujunemine koolijuhtide arvamusel.

Järgnevalt antakse ülevaade uuringus osalenud koolijuhtide arvamusest, kuidas kujuneb õppemaksu suurus. Koolijuhid selgitasid intervjuudes, et peavad erahariduse kättesaadavust oluliseks ning arvestavad sellega õppemaksu suurust kujundades. Õppemaksu püütakse hoida sellisel tasemele, et keskmise palga võrdluses oleks eraharidus kättesaadav. Kõik koolijuhid väljendasid seisukohta, et eraharidus ei tohiks muutuda vaid eliidile kättesaadavaks.

./.../ Õppemaksu püüame hoida nii madalal kui saame, aga samas see algne visioon, et teha sellist kooli nagu meil plaanis oli, et see ei saaks kaduda. ./.../ Kui mingil hetkel peaks riiklik rahastus muutuma või ühel hetkel ei ole meil järjekorda ukse taga, siis me peame küsima, et kas me saame sellise idee ja visiooniga jätkata ./.../ KJ4

Uuringus osalenud koolijuhtide sõnul ei ole nende koolides lähiajal plaanis õppemaksu tõsta, kui riik täidab lubadust erakoole toetada. Kirjeldati, et arutelu all on olnud, kuidas õppemaksu alandada. Koolijuhid põhjendasid õppemaksu mitte tõstmist riikliku rahastamise kindlusega ning erahariduse populaarsuse kasvuga. Kõik intervjueritud koolijuhid kinnitasid, et tegelikult on nõudlus nende koolide vastu suurem kui nad jõuavad rahuldada.

.../ Meil ei ole jõudlust rahuldada nõudlust praegu sellises ulatuses nagu tegelikult tahetakse .../ KJ4

.../ Soovijaid on rohkem, kui me vastu võtame, siis võib öelda, et oma nišš on meil olemas .../ KJ1

Koolijuhtide hinnangul otsustab erakooli õppemaksu suuruse kooli juhtorgan ehk koolipidaja. Uuringus osalenud koolijuhid kirjeldasid, et õppemaksu suurust otsustades arvestatakse kooli majandusaasta aruande tulemusi ja kooli arenguplaane. Kui arenguplaanide elluviimiseks on vaja lisaraha, võib kooli juhtorgan otsustada õppemaksu tõsta. Samas pidasid koolijuhid oluliseks, et lapsevanemaid teavitatakse õppemaksu tõusust võimalikult vara.

.../ Kui otsustatakse tõsta, siis saadetakse vanematele sellekohane kiri tavaliselt aprillis, et järgmise õppeaasta septembrist tõuseb õppemaks, on toodud see summa ja kirjutatud ka natukene, et miks ta tõuseb ja kuhu see raha läheb .../ KJ5

Eelnevat arvestades saab kokkuvõtvalt öelda, et uuringus osalenud koolijuhtide arvamusel on erahariduse kättesaadavus oluline, mistõttu püüavad erakoolid õppemaksu hoida võimalikult madala, eriti juhul kui riik tagab erakoolide stabiilse toetamise. Õppemaksu suuruse otsustab kooli juhtorgan, arvestades kooli arenguplaane ja majandusaasta aruande tulemusi.

3.1.2. Õppemaksu suurused erinevates kooliastmetes.

Järgnevas alapeatükis saab ülevaate uurimuses osalenud koolide õppemaksude suurusest erinevates kooliastmetes. Kvantitatiivse uurimuse tulemuse kohaselt on õppemaks 28 koolis ja viies koolis ei ole. Õppemaksuga koolidest kuues on õppemaks kooliastmeti erinev, 19 koolis on õppemaks kooliastmetes ühesugune. 28-st õppemaksuga koolist võtab 17 õppemaksu 12 kuu eest, 8 kooli küsib õppemaksu 10 ja kolm kooli 9 kuu eest. Keskmiselt moodustab erakoolide eelarvetest õppemaksust saadud tulud ligi 30%, väikseim protsent oli 9 ja suurim ligi 60%.

Tabelis 7 on välja toodud kooliastmete kaupa väikseimad, suurimad ja keskmised õppemaksu suurused. Lisaks on eraldi välja toodud keskmine kuine õppemaksu suurus, millest on välja võetud rahvusvahelise kooli õppemaks (I–III kooliaste), mida üldjuhul ei tasu lapsevanemad, kuna koolid on loodud eelkõige diplomaatilise korpuse lastele.

Keskmine ühe kuu õppemaksu suurus on saadud aastase keskmise õppemaksu jagamisel 12 kuuga. I kooliastmes on keskmine õppemaks aastas 1269 eurot. Kõige kõrgemat õppemaksu küsib rahvusvaheline erakool (434 eurot kuus). 26-st vastanud koolist, kus tegutseb I kooliaste, on 16-s õppemaks alla 100 euro kuus. Neist seitsmel jääb õppemaks alla

60 euro kuus. Kaheksa kooli õppemaks I kooliastmes jääb 100–170 euro vahele, kahes koolis on I kooliastme õppemaks üle 170 euro (ühel 225 ja teisel 434 eurot kuus).

Tabel 7. Kuiste õppemaksude võrdlus kooliastmete kaupa keskmise- ja miinimumpalgaga

	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Gümnaasium
Min.	20	20	20	68
Max.	434	454	756	684
Keskm.	113	120	148	236
Keskm. ilma rahvusvahelise koolita	92,6	95,7	101,3	236
% keskm. palgast*	7,6	7,8	8,3	19,3
% min. palgast**	20	20,4	22	50,2

*2017. aasta keskmine brutokuupalk oli 1221 eurot kuus (Statistikaamet, 2017).

**2017. aasta kuutasu alammäär täistööajaga töötamise korral oli 470 eurot kuus (Maksu- ja Tolliamet, 2017)

II kooliastmes on aastane keskmine õppemaks 1336 eurot aastas. Sarnaselt I kooliastmega on ka II kooliastmes suurim õppemaks 454 eurot kuus, mis on rahvusvahelise kooli õppemaks. Samamoodi nagu I kooliastmes on ka II kooliastmes kõige enam koole, kus õppemaks jääb alla 100 euro kuus. II kooliastmes oli neid 15, neist omakorda viies koolis oli õppemaks alla 60 euro kuus. Samas on II kooliastmes võrreldes I kooliastmega rohkem koole, kus õppemaks on üle 170 euro kuus. Vastanute seas oli neid neli, millest kolmes koolis jäi õppemaks 220–270 euro vahele. Sama paljudes ehk neljas koolis jäi õppemaks kuus 100–170 euro vahele.

III kooliastmes on keskmine õppemaks 1653 eurot aastas. Sarnaselt eelnevate kooliastmetega oli suurim õppemaks 756 eurot kuus, mis kuulub rahvusvahelisele koolile. 18-st vastanud koolist üheteistkümnes on õppemaks alla 100 euro kuus, neist neljal on õppemaks alla 60 euro kuus. Kolme kooli õppemaks jäi 100–170 euro vahele kuus, sama arv koole küsib III kooliastmes õppemaksu vahemikus 238–272 eurot kuus.

Gümnaasiumis on keskmine õppemaks kuue vastanud kooli seas 2409 eurot aastas. Kuuest koolis vaid kahes jäi õppemaks gümnaasiumis alla 100 euro kuus, kolmes koolis jäi õppemaks kuus 160–260 euro vahele.

Andmed näitavad, et eraharidus on kõige paremini materiaalselt kättesaadav I–III kooliastmes ning kõige raskemini gümnaasiumiastmes, kus keskmine õppemaks ühes kuus moodustab 19% keskmisest brutokuupalgast ja lausa 50% kuupalga alammäärast.

3.1.3. Õppemaksuta koolid.

Siin alapeatükis vaadeldakse lähemalt erakoole, kus puudub õppemaks. Ankeedile vastanute seas oli viis kooli, kus õppemaksu ei ole kehtestatud. Peamise põhjusena töid koolijuhid välja

piisava riikliku ja kohaliku omavalitsuse toetuse. Lisaks nimetati investeringuvajaduste puudumist ning efektiivset koolipinna ja õpilaste arvu suhet. Nimetati ka, et õppemaksuta erakooli pidamist võimaldab lapsevanemate suur panus vabatahtliku tööna. Lisaks mainiti, et piirkonna palgad on väikesed, mistõttu õppemaksu kehtestamine vähendaks erahariduse kättesaadavust.

Intervjuus selgitas õppemaksuta erakooli juht, et kooli saab lapsevanematelt õppemaksu küsimata pidada, kui laste arv ja koolipind on efektiivselt kasutatud, st et klassikomplektid on maksimaalselt täidetud. Õppemaksuta erakooli pidajal on lisaks täistsükli üldhariduskoolile ka huvikool ning kaks lasteaiaaia, mis toetavad üksteist. Näiteks tuleb lasteaia eelkoolile ja koolile järeikasvu.

./.../ Hooneid, kus me tegutseme, on viis ja see kõik kuulub MTÜ-le. (...) rahakott on suurem, sest on mitu tegevust ja tänu sellele saan ma pakkuda tööd inimestele. Ma olen riske hajutanud või seda eelarvet suurendanud. Meil on rahavood peal läbi riigi ja läbi omavalitsuse. ./.../ KJI

Uurimuses osalenud koolijuhi selgituse kohaselt peaks õppemaksu vanematelt küsima vaid konkreetse lisaväärtuse eest, mida ta kooli toodud raha eest saab. Näitena tõi koolijuht väljastpoolt kooli õppejõu palkamise, kelle tunnitasu oli tavapärasest kaks korda kõrgem, mille maksid kinni valikaine võtnud õpilaste vanemad.

./.../ Kui gümnaasiumis olid Mainori õppejõud, kes andsid valikaineid, see tunnitasu oli kaks korda kõrgem, kes seda soovisid, maksid selle eest ./.../ KJI

Uurimuses osalenud koolijuhi sõnul saab kooli pidav MTÜ hoolimata õppemaksu puudumisest, investeerida haridusasutuste hoonete renoveerimisse ja laenumaksetesse.

./.../ Praegu tulid erakoolile nõuded, et pead kasumi suunama koolikeskkonda. Meie kasum ongi see, et me täna ehitame ja saame maksta laenu, kuskil 8000 eurot kuus kohustusi. Aastas see teebki 100 000 ringis. Sellist suurt meil raha meil arvel ei ole, aga ma arvan, et kasum ongi meie investeringu majadesse. ./.../ KJI

Kokkuvõtvalt võib öelda, et uurimuses osalenud koolijuhtide sõnul on õppemaksuta võimalik erakooli pidada, kui kohalik omavalitsus ja riik toetavad erakooli võrdsetel alustel teiste koolidega, klassikomplektid on maksimaalselt täidetud ning erakooli pidaja tegevusvaldkonnas on erinevad haridusasutused, mis aitab muuta töökorraldust efektiivsemaks ning hajutab majanduslikke riske.

3.1.4. Õppemaksusoodustused ja –vabastused.

Järgnevas alapeatükis saab ülevaate erakoolides antavatest õppemaksusoodustustest ning -vabastustest.

Uuringus osalenud koolijuhid kirjeldasid, et soodustuse saamiseks on vaja soodustuse saajal esitada koolile kindlaks ajaks põhjendatud avaldus. Igat avaldust kaalutakse individuaalselt ning kooli juhtkonnas tehakse ka individuaalne otsus vastavalt pere majanduslikule olukorrale.

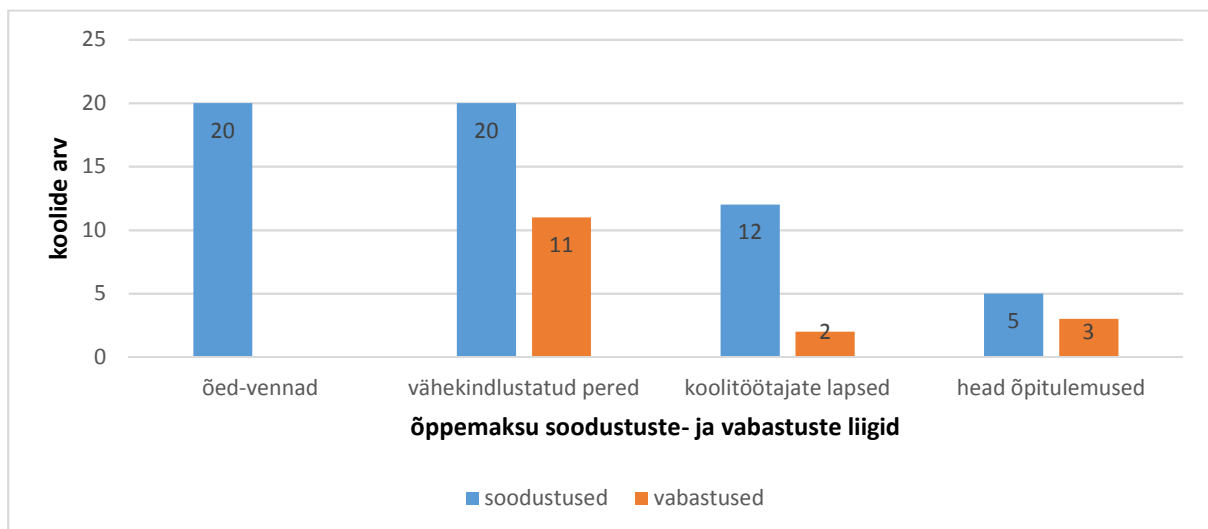
/.../ Vanem kirjutab meile avalduse, et mingil põhjusel on nii, et nad ei saa maksta, ja siis me lepime kokku, kui palju saavad maksta. Meil ei ole olnud juhust, et vanem tuleb ütleb, et ta tahab saada tasuta /.../ KJ4

Uuringus osalenud koolijuhtide arvamusele tuginedes hoitakse mitmes koolis klassijuhtajad õppemaksusoodustuse otsuste juurest teadlikult eemal, et see ei mõjutaks suhtumist lapsesse, teistes koolides oodatakse just klassijuhataja tähelepanelikkust lapse majandusliku olukorra suhtes, mis võib viia otsuseni muuta lapse eest tasutavat õppemaksu.

/.../ Ükski klassijuhataja ei tohiks teada, kes nende klassis maksab ja kes ei maksa, et ka lapsed ei teaks /.../ KJ5

/.../ Meil on ka nimekiri, kellelt me teame, et me raha ei küsi, klassijuhataja peab teadma oma probleemseid peresid /.../ KJ1

Ankeedi andmete analüüsi tulemused näitavad, et 28 erakoolist, kus on õppemaks, pakutakse õppemaksusoodustusi 26 koolis (vt Joonis 3).

Joonis 3. Õppemaksu soodustuste ja vabastuste liigid erakoolides

Kõige enam ehk 20 koolis pakutakse õppemaksusoodustust juba koolis käivate laste õdedele-vendadele ja vähekindlustatud peredele. Intervjuus tõi erakooli juht välja, et nende koolis on teine ja kolmas laps soodustusega.

/.../ 40% lastest saab mingit soodustust või isegi pooled, kuna neid õdesid ja vendi on palju /.../ KJ4

12 koolis pakutakse õppemaksusoodustust ka koolitöötajate lastele. Viies koolis saab õppemaksuvabastust või soodustust heade õpitulemuste eest, kahes koolis aktiivse koolielus osalemise eest (vt Joonis 3).

/.../ Meil on gümnaasiumiastmes ka stipendium 60 eurot kuus, mis peaks motiveerima õppimist /.../ KJ3

Väikseim keskmine õppemaksusoodustus on ligi 20%, üheksa kooli pakuvad ka õppemaksu maksimaalset soodustust kuni 100%. Keskmiselt saavad õppemaksusoodustust veidi üle 17% erakoolide õpilastest. Ühes koolis on küsitluse järgi õppemaksusoodustusega üle 50% õpilastest.

28 koolist, kus on õppemaks, 18-s ei pakuta õppemaksuvabastust. Kümnes õppemaksuga koolis saavad perekonnad taotleda õppemaksuvabastust. Valdavas enamuses teevad erakoolid õppemaksuvabastuse otsuseid vähekindlustatud perede lastele, kuid on ka koole, kes pakuvad õppemaksuvabastust heade õpitulemuste eest ning kaks kooli vabastab õppemaksust oma kooli töötajate lapsed. Vastanud koolides keskmiselt on 3% õpilastest õppemaksust vabastatud.

Eelnevat kokku võttes saab öelda, et enamus uuringus osalenud erakoole pakub õppemaksusoodustusi vähekindlustatud perede lastele ning juba koolis käivate laste õdedele ja vendadele. On erakoole, kus pakutakse soodustust ka heade õpitulemuste ja aktiivse koolielus osalemise eest. Õppemaksust vabastust pakub veidi üle 1/3 erakoolidest, kuid reaalseid õppemaksuvabastuse otsuseid tehakse erakoolides vähe. Uurimuse tulemuse kohaselt saavad õppemaksu soodustust 17% erakooli õpilastest ja vaid 3% on õppemaksust vabastatud.

3.1.5. Õppemaksule lisaks küsitavad tasud.

Alapeatükis saab ülevaate, milliste kulude katteks küsivad erakoolid lapsevanematelt õppemaksu kõrval lisatasusid ja kui suured need tasud on. Ankeediga kogutud andmete analüüsil selgus, et 11 koolis on lapsevanemate panus lisaks õppemaksule alla 10 euro kuus, 11–25 eurot kuus toovad lapsevanemad keskmiselt kooli kuues koolis ja viies 26–45 eurot. Vaid ühes koolis ulatub lisatasude summa koolijuhhi sõnul üle 45 euro kuus.

Lisaks õppemaksule tasuvad lapsevanemad erakoolides ka mitmete tegevuste eest. Uurimuses osalenud koolijuhtide ankeetidest selgus, et kõige enam peavad lapsevanemad lisaks õppemaksule tasuma ekskursioonide (20 vastajat), koolitarvete (13 vastajat) ja hobitegevuse (10 vastajat) eest. Intervjuudes kinnitasid koolijuhid sama – välisreiside eest küsitakse lapsevanematelt lisaraha, näiteks lõpuekskursioonide eest. Koolijuhtide selgitusel maksavad koolid ka välisreiside puhul osa kulutustest ise ja osa jääb lapsevanemate kanda.

.../ Sõit maksab kuskil 100–150 eurot vanemale, sest kool paneb pool raha, kui meil on õppesõit, meie oleme maksnud transpordi, giidid ja piletid .../ KJ1

Uuringus osalenud koolijuhtid selgitasid, et kuigi õpikud on riigi poolt rahastatud, ostavad lapsevanemad õpetaja soovitusel välja mõne töövihiku või võõrkeele õpiku, mis jääb lapsele. Huvitegevuse rahastamine jagunes koolijuhtide arvamuse kohaselt kaheks – õppekavaga seotud huvitegevus on õppemaksu sees, kuid sellele lisaks võetavad huviringid juba lisatasu eest. Koolijuhtid väljendasid ühist arusaama, et lisaraha küsitakse lapsevanematelt väga konkreetsete tegevuste või asjade eest. Näiteks on ühes koolis tasuta kunstiring, meisterdamine, koorilaul ja spordiring, kuid pilliõpetus on tasu eest, milleks on 12 eurot kuus. Teine koolijuht ütles, et neil on ametlikult 1.–6. klassini iga nädal üks huvitund ja see on õppekava osa.

Enamuses ankeedile vastanud erakoolidest ei küsita lapsevanematelt lisaraha õppekavaga seotud huvitegevuse eest. Sama kirjeldati ka intervjuudes. Õppetegevusega seotud laagrid, näituste külastamised, õppe-ekskursioonid on tavaliselt õppemaksu sees.

.../ Ma olen läbi rääkinud õpetajatega ja juhtkonnas, et kui väljasõit on koolipäeva sees, näiteks õppe-ekskursioon Tallinnasse, siis see on kooli poolt, aga kui peale kooli on teatri ühiskülastus, siis on vanemate rahaga.../ KJ1

.../ Meil on erinevad üritused, kas või need koolilaagrid, kõik sõidavad sinna, söövad jne. Me ei küsi juurde rahasid, et nüüd me lähme laagrisse .../ KJ5

Kokkuvõtvalt jääb lapsevanemate panus lisaks õppemaksule erakoolides enamasti alla 25 euro kuus. Kõige enam peavad lapsevanemad lisaks õppemaksule tasuma ekskursioonide, koolitarvete ja huvitegevuse eest. Uuringus osalenud koolijuhtide selgituste põhjal teevad erakoolid lisatasu küsides vahet, kas ekskursioon on õppekava osa või väljaspool õppekava. Viimase eest küsitakse tavaliselt lapsevanematelt lisatasu.

3.2. Erakoolide pakutav lisaväärtus

Järgnevas peatükis saab ülevaate uuringus osalenud erakoolide pakutavast lisaväärtusest. Esmalt kirjeldatakse, missugune on õppemaksu toel loodav lisaväärtus ja seejärel esitatakse ülevaade lisaväärtustest, mida koolijuhtide arvamusel erakoolid pakuvad.

3.2.1. Õppemaksu kasutusvaldkonnad.

Järgnevalt kirjeldatakse, milliste kulude katteks kasutatakse uuringus osalenud koolijuhtide sõnul õppemaksust saadud vahendeid. Intervjuudest selgus, et koolijuhtide hinnangul kasutavad erakoolid õppemaksust saadud vahendeid kõige enam koolimajaga seotud kulude katteks (neli kooli tasuvad õppemaksust koolimajaga seotud laenu) ning õppevahendite ostuks

(vt Tabel 8), enamasti töövihikute/õpikute ja käsitöö vahendite ostuks, aga ka kirjutusvahendite ja IKT-vahendite ostuks.

.../ Meil on kõik kunstitarbed ja kõik, selle (õppemaksu) sees. Vanemad ei pea ostma pliiatsitki. .../ KJ2

Lisaks kasutatakse õppemaksust saadud raha personalikuludeks ning väiksemate klasside moodustamiseks, mis on omavahel tihedalt seotud. Õppemaksu kasutatakse ka rühmatundide ning õppekavaga seotud huvihariduse pakkumiseks.

Tabel 8. Õppemaksust saadud vahendite kasutamisevaldkondade arv ja protsent

Kulu	Vastanud koolide arv	% vastanutest
Koolimajaga seotud kulud	24	86
Õppevahendid	24	86
Personalikulud	18	64
Väiksemad klassid	15	54
Rühmatunnid/õppekavaga seotud huviharidus	10	36

Järgnevalt antakse täpsem ülevaade nii intervjuude kui ka ankeedi andmete analüüsi tulemustest, mis puudutavad õppemaksust saadud vahendite kasutamist. Uurimuses osalenud 28 koolist 18 kasutavad õppemaksust saadud vahendeid personalikuludeks. Neist kaks maksavad õpetajatele riiklikult kehtestatud miinimumpalgast vähem ehk alla 1150 euro kuus, kaheksas koolis saavad õpetajad 1150 eurot, kuues koolis jääb õpetajate palk 1151–1399 vahele. Kolmes erakoolis teenivad õpetajad erakoolide juhtide sõnul kuus üle 1400 euro.

15 koolis tasutakse õppemaksust saadud vahenditega väiksemate klasside lisakulu eest. Uuringus osalenud väiksemaid klasse pakkuvates erakoolides jaotuvad klassisuurused ühtlaselt kolme gruppi: 16–25 õpilasega klassid (9 kooli), 10–15 õpilasega klassid (7 kooli) ning alla 10 lapsega klassid (7 kooli). Üks uuringus osalenud koolijuht selgitas, et kui neil oleks väiksemas kooliosas klassitäituvus 24 last, siis ei peaks kool õppemaksu küsima, kuid neil on klassis 18 last. Samas viiest intervjuueeritud erakooli juhust kolm ütlesid, et nende kooli klassid ei ole tavapärasest väiksemad. Õppemaksuta erakooli juhi sõnul on nende koolis klassid pigem suuremad kui väiksemad. Koolijuhid selgitasid, et suuremate klasside kõrval pakutakse hariduslike erivajadustega lastele nii väikeklassi- kui ka rühmaõpet.

.../ Tegelikult on kuni 30 juba algklassides. Kuna meil on väikeklass kõrval, meil on grupitööd, siis meil ongi erandkorras näiteks 4. klass praegu 30 ja 28. .../ KJ1

Rühmatundideks ja õppekavaga seotud huvihariduse pakkumiseks kasutavad õppemaksust saadud vahendeid kümme kooli. Enamasti toimuvad rühmatundides keele- ning

oskusainete tunnid. Õppekavaga seotud huviharidusest pakutakse kõige enam keeleõpet, kunst/käsitööd, muusikat, liikumist ja tehnoloogia tunde. Uuringus osalenud koolijuhid tõstsid intervjuudes esile rühmaõpet võõrkeelte, matemaatika, eesti keele ja keemia tundides. Koolijuhtide selgitusel kasutatakse õpet väiksemates rühmades näiteks valikainetes, aga ka ainetundides vastavalt laste edasiliikumise tempole.

/.../ Me pakume väiksemaid ja sobilikumaid temposid. Kui meil on kolm klassi, siis kolm on jaotatud neljaks temporühma mõttes ja inglise keeles. See on üks lisatund nii-öelda./.../ KJ3

Seega kasutatakse kõige enam lapsevanematelt kogutud õppemaksu koolimajaga seotud kulude katteks ning õppevahendite ostuks. Olulisel kohal on ka personalikulud, väiksemate klasside ja rühmaõppe pakkumisega seotud lisakulud, mida kaetakse õppemaksust saadud tuluga.

3.2.2. Erakoolide pakutav lisaväärtus koolijuhtide arvamusel.

Järgnevas peatükis saab ülevaate erakoolide poolt pakutavast lisaväärtusest uurimuses osalenud koolijuhtide arvamusele tuginedes. Andmed on kogutud nii ankeedi kui ka intervjuudega.

Kõige enam ehk üheksal korral tõstsid koolijuhid kvantitatiivse uurimuse tulemustes esile waldorfpedagoogika või selle elementide kasutamist õppetöös ning õpetamist väiksemates klassides. Praktiliselt sama palju ehk kaheksal korral nimetasid koolijuhid süvendatud keeleõpet, enamasti inglise keele õpet esimesest klassist, aga ka saksa, ladina, vene keele õpet ning mitmekülgset keeleõppevalikut. Viiel korral tõstsid koolijuhid pakutava lisaväärtusena esile individuaalset lähenemist, erinevate aktiivõppemeetodite kasutamist (õuesõpe, projektiõpe), usuõpetust ning valikainete ja õppesuundade rohkust. Neljal korral mainiti rikkalikku huvitundide valikut, koostööd lapsevanematega, erivajadustega laste õpet. Kaks korda tõsteti esile tehnoloogilisi valikuid (programmeerimine, tahvelarvuti kasutamine), lapsekesksust, teadlikku sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arendamist, ainete integreerimist. Lisaks tõsteti esile ka enesehindamist, kujundava hindamise kasutamist, pikki vahetunde, head tugisüsteemi, keskkonnateadlikkust, rahvusvahelist haridust, rahulikku ja toetavat koolikeskkonda, õpetajate madalat tunnikoormust ja liikumist. Seega võib erakoolide poolt pakutava lisaväärtuse aspektist kvantitatiivse uurimuse kokkuvõtteks öelda, et koolijuhtide hinnangul pakub eraharidus lisaväärtusena alternatiivpedagoogilist suunda, süvendatud keeleõpet, lapsele individuaalset lähenemist ning mitmekesist õppemeetodite kasutamist.

Intervjuudes tõstsid koolijuhid lisaväärtusena esile laste emotsionaalset rahulolu, õpetajate heaolu tähtsustamist, õppeprotsessi ja -meetodite mitmekesisust ning koostööd lapsevanematega, millest saab ülevaate järgnevalt.

Laste emotsionaalne rahulolu

Kõik erakoolide juhid kinnitasid intervjuudes, et nende koolide pakutav lisaväärtus on laste emotsionaalne rahulolu, mida kirjeldati hoolivuse, laste rahulolu, õnnetunde ja heaoluga. Koolijuhid selgitasid, et peamine asi, milleks kool on rajatud, on rahulolu ja rõõm, õnnelik olemine, mis eelkõige tähendab oskust elus hakkama saada ning leida oma tee, mis teeb inimese õnnelikuks.

/.../ eesmärk on noorte inimestega tegeledes aidata neil leida oma tee, et nad saaksid elus hakkama ja oleksid õnnelikud/.../ KJ5

Samas selgitasid uuringus osalenud koolijuhid, et rahulolu ei ole eesmärk omaette, kuid loodetavasti on see tegevuste tulemus, mida koolielu korraldades järgitakse. Olulisena toodi välja lapse võimalust end koolis vabalt väljendada ning lähtumist lapse huvidest.

Üldiselt väitsid intervjueritud koolijuhid, et erakoolides ei ole anonüümset last. Lapse pere, tegevuste, hobide ja ka näiteks terviseprobleemidega ollakse kursis, et last parimal viisil toetada.

/.../ Laps ei ole meile anonüümne õpilane, me teame lapsest palju, me teame lapse perest palju, me teame iga lapse hobisid, ka seda, millal on tema sünnipäev /.../ KJ5

Enamasti kinnitasid koolijuhid, et nende koolis on iga laps tähtis. Toodi välja, et kõige valusamad asjad koolis on mõne õpilase lahkumised koolist, kuna see on märk, et kool ei saanud hakkama lapse toetamisega.

/.../ Ideaal on see, et ükski laps ei lahku koolist./.../ KJ5

Uurimuses osalenud koolijuhtide arvamusel valivad lapsevanemad erakooli, kuna nad eeldavad erakoolidelt individuaalsemat tähelepanu oma lapsele, kellega tegeletakse rohkem ja hoolivamalt.

/.../ Tegelikult tahaks teha kooli, kuhu iga laps tahaks tulla, kuidas tegeleda ikkagi sellega, et inimestel oleks koolis hea olla, et säiliks see tahtmine ja soov avastada, uurida, küsida ja koos tegutseda./.../ KJ4

Laste, lapsevanemate ja õpetajate rahulolu väljaselgitamist kirjeldati intervjuudes koolis tehtud rahulolu-uuringute põhjal, mille tulemustest lähtudes muudetakse vajadusel õppekorraldust. Selgitati, et uuringuid tehakse regulaarselt nii laste, õpetajate kui ka lapsevanemate seas ning uuringu fookuses on eelkõige omavahelised suhted.

.../ Kokkuvõttes on need tähtsad asjad, et võimalikult inimeste muresid normaliseerida ja nendega tegeleda. .../ KJ5

Lisaks tõsteti intervjuudes esile samme sotsiaalse võrdsuse loomiseks koolides, mistõttu kasutatakse koolivormi ja ühised õppevahendid. Näiteks selgitas üks koolijuht, et kui varasemalt oli eristumise võimalus riietuses, siis nüüd püüavad lapsed eristuda tehnoloogiliste vahendite kaudu, mistõttu võttis kool vastu otsuse, et iga laps saab kooli poolt tahvelarvuti, mida saab kasutada vaid koolis. Teine koolijuht koolist, kus lapsevanemad ostavad lapsele vaid koolikoti – kõik muu kooliks vajalik on ühine, lisas, et ühiste asjade omamine on üks viis, mille kaudu luua klassis õhkkonda – lastel on ühised asjad, mille eest nad ühiselt vastutavad. Ka koolivormi eesmärk on tasandada lastevahelist sotsiaalmajanduslikku ebavõrdsust.

.../ On selge, et koolis tuleks igasugune majanduslik erinevus välistada laste hulgas, koolivormi üks põhjuseid ongi, et see oleks üks tavaline riietus .../ KJ2

Seega peavad intervjueeritud koolijuhid oluliseks laste heaoluga arvestamist koolis, et iga laps oleks märgatud ja tema vajadustele reageeritud. Lapse heaolu alla kuulub nii emotsionaalne rahulolu kui ka sotsiaalne võrdsus kooliõpilaste seas.

Õpetaja heaolu tähtsustamine

Intervjueeritud erakoolide juhid pidasid lisaväärtusena väga oluliseks õpetajate rahulolu, häid töötingimusi, koostöövalmidust ning autonoomsust, sest rahulolev õpetaja suudab lapsi paremini õpetada ning seeläbi tagab ka laste heaolu. Neli koolijuhti viiest kinnitasid, et on teadlikult andnud õpetajatele vabad käed oma töö korraldamisel.

.../ Õpetaja rahulolul on iseseisvuse ja vabadusega kõige tugevam korrelatsioon .../ KJ2

Erakoolide juhid selgitasid intervjuudes, et kuna õpetajad on professionaalid, peab kooli juhtkond õpetaja tööalaseid soovet, näiteks neid, mis puudutavad tööks vajalikke seadmeid, õppevahendeid, oluliseks, mida igal võimalikul juhul püütakse täita. Lisaks on antud õpetajale õigus oma töö korraldamiseks, näiteks teha tunnis pause siis, kui õpetajale tundub, et lapsed seda vajavad, mitte siis, kui tunnikell heliseb. Lisaks toodi välja õpetaja võimalus valida, kuidas ta oma ainekursuse lõpetab, kas lõputööga, kokkuvõtva hindega, arvestusega või millegi muuga. Üldiselt püütakse koolis õpetaja tööd võimalikult vähe reguleerida.

.../ Tegelikult toimub elu ikka õpetaja ja õpilase vahel, sa võid kirjutada ükskõik milliseid reegleid, tee, mida iganes, aga õpetaja peab olema alati iseseisev .../ KJ2

Näiteks tõstsid koolijuhid esile, et nad on teadlikult vabastanud õpetajad bürokraatiast. Koolijuhtide selgitusel ei nõua nad õpetajatelt tööplaane ega aruandeid, kuna nad usaldavad oma õpetajaid ning soovivad, et neil oleks rohkem aega lastega tegeleda.

/.../ Me ei nõua väga mingeid aruandeid, selliseid paberi peal. Me ei nõua ka töökavasid, et seda on imestatud, kui on tulnud, et millal ma pean tooma selle kava. Tee oma kava, kui see sind aitab /.../ KJ5

Teadlikult arendatakse ka õpetajate omavahelist koostööd, planeerides selleks spetsiaalselt aega, luues koostööd soodustava töökeskkonna, innustades külastama üksteise tunde, jagama praktikaid ning andma kolleegidele tagasisidet. Koolijuhid selgitasid intervjuudes, et neil on kokkuleppeline aeg, mil õpetajad saavad omavahel rääkida tööga seotud muredest ja rõõmudest. Lisaks oodatakse intervjuude põhjal erakoolides õpetajatelt lisaks ainetundide andmisele ka panustamist kooli arengusse.

/.../ Me eeldame õpetajatelt suuremat koostööd, ja selle kaudu suuremat panustamist õppemetoodika ja materjalide arendamisse /.../ KJ3

Intervjueeritud koolijuhid tõstsid esile ka õpetajate toa olulisust, et see oleks mugav, avatud ja hubane, kus saab kolleegidega vabalt suhelda.

/.../ Nad tulevad sellesse ruumi, kus nad saavad koostööd teha ja diskuteerida ja tunda end hästi, neile on tasuta kohvi ja puuviljad, mis on väiksed asjad, aga see mõjutab seda, et oled hoitud ja et sinule on mõeldud /.../ KJ4

Koolijuhid rõhutasid intervjuudes ka õpetajate enesetäiendamise ja õpilaste ning õpetajate usaldusliku suhte loomise vajalikkust. Selle nimel korraldatakse nii lastega kui ka töökollektiiviga ühiseid külaskäike, ekskursioone ja laagreid. Näiteks korraldatakse ühes erakoolis õppekäike teiste riikide koolidesse, mis pakuvad inspiratsiooni kooli arendamiseks.

/.../ Tagasi tulles oli ideid niimoodi varrukast – koolipäev muudeti ära, hindamine muudeti, porivaba mõtlemine. Ja sealt saime kinnitust, et me teeme mingeid asju hästi, superhästi /.../ KJ4

Näitena toodi ka kooli ühiseid traditsioonilisi laagreid ja matku, mis aitavad luua usalduslikku suhet õpetaja ja õpilase vahel. Näiteks tehakse ühes koolis õpetajate bändi, millest võtavad osa kõik õpetajad (hoolimata nende musikaalsusest) – see kasvatab koolijuhi sõnul õpilaste lugupidamist õpetajate vastu.

/.../ Ma arvan, et see on see, mis tekitab suurema usalduse lapse poolt ja nad ei kuritarvita seda, vaid hindavad /.../ KJ5

Lisaks püüavad uuringus osalenud erakoolide juhid hoida õpetaja koormuse mõistlikul tasemel, st hoitakse kontakttundide hulka väiksena, et õpetajal jätkuks tähelepanu ning jõudu

oma tööd hästi teha. Kontakttundide vähendamist põhjendati intervjuudes näiteks sellega, et õpetajale peab andma aega ka mõtlemiseks, plaanide tegemiseks, arendustöök. Koolijuhid selgitasid intervjuudes, et õpetajate töökoormuse arvestamisel peaks arvestama kontakttundide asemel hoopis laste arvu, kellega tal on kontakt. Aineõpetajate puhul püütakse hoida töökoormust nii, et õpetaja kohtuks võimalikult väikse hulga õpilastega korraga ehk korraldatakse rühmaõpet, et iga laps saaks edukaks õppimiseks vajalikku tähelepanu.

/.../ Nad õpetavad ühes nädalas umbes 40 last, annavad 40 lapsele tagasisidet ja märkavad 40 lapse toimetulemist, et ei saa keegi jääda märkamata /.../ KJ4

Õpetajate lepingud ja töökoormused arutatakse intervjuueeritud koolijuhtide sõnul personaalselt läbi. Uuringus osalenud koolijuhid üritavad arvestada töökoormust lähtuvalt õpetajast, et ta suudaks oma tööd efektiivselt teha. Koolijuhid kinnitasid intervjuudes, et kuigi kontakttundide arvu püütakse hoida võimalikult madalana, on nad enamasti siiski täiskohaga tööl, kuna neile on antud lisaks õpetamisele teisi ülesandeid. Näiteks ainevaldkonna arendamine, mõne huviringi andmine või aktiivselt kooli arengus osalemine. Koolijuhid pidasid intervjuudes oluliseks stabiilsust, mis tagab õpetajale hoolimata muutuda võivatest oludest kindla palga.

/.../ Lisaks eeldame õpetajalt, et nad aitaks üles ehitada uut kooli, aitaks neidsamu häid praktikaid mujalt meile tõlkida, aitaks protseduure välja töötada, aitaks näiteks hindamissüsteemi idee tasandilt praktikasse tõlkida /.../ KJ3

/.../ Kui algklassi õpetaja norm on 24 tundi nädalas, aga meil on nii, et kui ta töötab 13 tundi või 18 tundi, saab ta ikka täispalga ja selle eest teeb ta ringid. Nad on sellega rahul, et on tööajapõhine, milles sees on kontakttunnid ja ringide töö /.../ KJ1

Osades koolides on intervjuueeritud koolijuhtide sõnul õppetoolide süsteem, mille juhid on õpetajad, kelle tunnikoormus on väiksem, et õpetaja jõuaks täita lisaülesandeid.

Enamasti kinnitasid koolijuhid, et nende koolides ei saa õpetajad kõrgemat palka kui piirkonnas keskmiselt. Piirkonnaga samasse palgakategooriasse jäämist pidasid intervjuueeritud koolijuhid oluliseks. Kaks koolijuhti hindasid, et pigem saavad nende õpetajad aastapalgana isegi vähem kui riigi ja kohaliku omavalitsuse koolide õpetajad, kuna erakoolides ei maksta tavaliselt aasta lõpus preemiaid. Koolijuhid lisisid, et nad ei tea, et nende juurde oleks tulnud palga pärast. Pigem suudavad erakoolid uurimuses osalenud koolijuhtide hinnangul pakkuda väiksemaid gruppe ja usalduslikku töökeskkonda.

Eelnevat kokkuvõttes võib öelda, et uurimuses osalenud koolijuhtide arvamusele tuginedes püüavad erakoolid võimalikult vähe reguleerida õpetaja tööd ehk õpetaja autonoomsust peetakse oluliseks, õpetajaid säästetakse liigsest bürokraatiast, arendatakse

omavahelist koostööd. Väärtustatakse õpetaja enesetäiendamise võimalusi ning usalduslikke suhteid õpilaste ja õpetajate vahel. Palka saavad erakooli õpetajad sarnaselt piirkonna teiste õpetajatega, kuid nende kontakttundide arvu püütakse hoida madalal, et õpetaja jõuaks iga lapseni ning et tal jääks aega tegeleda ka arendustöödega.

Õppeprotsessi ja -meetodite mitmekesisus

Järgnevalt kirjeldatakse uurimuses osalenud koolijuhtide poolt esile tõstetud lisaväärtust, mis puudutab õppeprotsessi ja -metoodika mitmekesisust – täpsemalt õppeainete integratsiooni, diferentseeritud õpet, lisatunde ja koolipäeva ülesehitust.

Õppeainete integratsioon

Kõik intervjueritud koolijuhid, kus õpetati lapsi I ja II kooliastmes, tõstsid esile üldõpetuse olulisust, mida tahetakse arendada ka järgmistes kooliastmetes. Ühe koolijuhi arvamisel, kelle koolis püütakse kasutada üldõppe põhimõtet ka gümnaasiumis, peaks õpetus lähtuma lapse huvist, mis aitaks siduda kooliõpetuse rohkem päris eluga, mida lapsed iga päev enda ümber näevad ja kuulevad.

.../ Näiteks, reaalne olukord kuskilt 3. klassist, kus on matemaatika tund ja on näha, et mingi tüdrukute punt tegeleb mingi muu asjaga, mis ei ole korrutustabel ja selgub, et ühe tüdruku kassil olid pojad. See on reaalne olukord, mida tuleb ära kasutada. Tund läks edasi, aga kasside abil .../ KJ3

Lisaks toodi välja projektiõppe eelised, mis annab õpetajale võimaluse aineid loomulikul viisil lõimida. Samas hindasid intervjueritud koolijuhid, et ainete lõimimisel võidakse teha ka vigu, kui püütakse kokku panna olemasolevad teadmised, oskused ja eesmärgid.

.../ Projektiõppe metoodika suund on teistsugune, et hakatakse peale suurtest baasteemadest, eesmärkidest ja selle alla püütakse siis võimalusel mahutada kõiki neid väikseid aineteadmisi .../ KJ5

Koolijuhid selgitasid, et projekte tehakse tavaliselt viiestes ja kuuestes gruppides ning need kestavad kuni 12 nädalat. Iga projekt algab eesmärgistamise ja varasemate teadmiste ning oskuste hindamisega, millele järgneb planeerimine, siis tegutsemine ja siis esitlemine. Projektiõppe meetodit kasutava kooli juht toob näite projektist „Tuleviku linna mudel“, mille käigus külastasid lapsed arhitektuurimuuseumi, koolis käis arhitekt külas, rääkis lastega ja aitas neil planeerida. Projekti käigus õppisid lapsed tundma erinevaid liiklusohutuse teemasid, matemaatikas oli teemaks mõõtmine, kus mõõdeti erinevaid geomeetrilisi kujundeid,

loodusõpetuses oli taaskasutuse teema. Tööõpetuse ja kunstiõpetuse tundides meisterdati projekt kokku.

/.../ Põhimõtteliselt lapsed ehtasid valmis tuleviku linna mudelid, millest tehti ka lühikesed videod tahvelarvutitega, et selle kaudu õpiti mõnd olulist digioskust /.../ KJ5

Koolijuhi arvamusel õpetab õppeained lõimiv projektiõpe, kuidas rühmas pikema aja vältel töötada, kuidas rolle ja eesmärgi seada, kuidas oma tegevust planeerida – kuni selleni välja, et kuidas oma suurt eesmärki teistele kommunikeerida.

Diferentseeritud õpe

Koolijuhid tõstsid intervjuudes erakoolide lisaväärtusena esile ka diferentseeritud õpet eelkõige matemaatikas, eesti keeles, võõrkeeltes ja keemias. Mitmes koolis nimetatakse seda grupiõppeks, taseme- ja/või tugevusõppeks, aga ka tempoõppeks. Üks koolijuht tõi näite, et nemad muutsid tugevusrühmad temporühmadeks, et vältida sildistamist. Temporühmades läbivad kõik õpilased õppekava täismahus, kuid kiiremas temporühmas minnakse rohkem süvitsi. Kooli kogemus näitab, et eelmise õppeaasta lõpus toimunud õppenõukogus ei olnud mitte ühtegi õpilast, kes ei oleks koolis toime tulnud.

/.../ Järelikult see heaolutunne, erinevad meetodid, tasemerühmad on viinud selleni, et lapsed tunnevad ennast hästi ja selle tulemusena on akadeemiline edukus läinud paremaks /.../ KJ4

Uurimuses osalenud koolijuhtide arvamusel on diferentseeritud õpe muutnud rasked ained lastele meeldivaks.

Lisatunnid

Koolijuhid tõstsid intervjuudes esile, et nende koolid pakuvad lisaväärtusena erinevaid õppekavaväliseid tunde. Eelkõige varajast võõrkeeleõpet, aga ka arvutitunde, pilliõpet, mis on sisuliselt lastele vabatahtlik, kuid sellest võimalusest tavaliselt ei loobuta. Varajane keeleõpe on koolijuhtide selgituse kohaselt põimitud õppekavasse võõrkeele huviringina, mis on vabatahtlik, aga sellest lisaväärtusest ei ole õpilased loobunud. Lisaks võõrkeelele toodi välja ka näiteks väärtuskasvatust, pillimängu ja sobiva huvitegevuse pakkumist koolipäeva sees. Lisaks tõstsid koolijuhid esile valikainete rohkust. Näiteks kinnitas üks koolijuht intervjuus, et neil on igal aastal valida suurusjärgus 45 valikainet.

/.../ Meil on igal aastal valida suurusjärgus 45 valikainet, millest on pakkumisel isegi rohkem, sõltub soovijate arvust, piir on 8 õpilast, siis sel perioodil see rühm tekib /.../ KJ3

Koolipäeva ülesehitus

Koolijuhid tõstsid intervjuudes erakoolide lisaväärtusena esile mitmekesise koolipäeva ülesehitamist. Näiteks algab mitmes erakoolis koolipäev 8.30 või 9.00. Koolipäeva alguse hilisemaks viinud koolijuhid pidasid otsust õigeaks, kuna tulemused on tuntavad nii laste heaolu suurenemises kui ka paremates õpitulemustes. Lisaks käivitas koolipäeva alguse edasilükkamise otsus kogu koolipäeva ümberkorralduse – tekkisid paaristunnid, kadus ära koolikell ehk õppeprotsessi hakkas juhtima õpetaja, mitte välised tegurid.

.../ Esimese klassi lapsed enam ei teagi, millal tund lõpeb, tema teab, et tund lõpeb siis, kui õpetaja tunni lõpetab (...) keegi ei vaata kella ja nad usaldavad seda protsessi .../ KJ4

90-minutilist tunniaega kasutavad mitmed uuringus osalenud koolid, mille sees teeb õpetaja pause vastavalt laste vajadustele. Lisaks peetakse koolides oluliseks ka laste liikumist, mistõttu on koolipäeva korralduses arvestatud pikemate õuevahetundidega, et lastel oleks võimalus joosta ja mängida.

.../ Meil on kaks õuevahetundi päevas, vahetunnid ongi pikemad. 90-minutiline tund lubabki neid vaheaegu pikemaks lükata. Ja iga ilmaga käivad lapsed väljas .../ KJ5

Seega on intervjueritud koolijuhtide hinnangul oluline muuta koolipäeva korraldus lapsest lähtuvaks, kus koolipäevad algavad hiljem, laste liikuvust peetakse oluliseks, samuti õpetaja vabadust määrata tunnipikkust ja -rütmi.

Kokkuvõttes peavad uurimuses osalenud erakoolide juhid erakoolides pakutavaks lisaväärtuseks individuaalset lähenemist lapsele ning positiivset kooliõhkkonda, õpetajate autonoomust ja väiksemat kontakttundide arvu, et õpetaja jõuaks märgata iga õpilast, mitmekesiseid õppeprotsesse ja -metoodikat, sh erinevas vormis diferentseeritud õpet, lisatunde eelkõige võõrkeeltes ja huvitegevuses ning koolipäeva korraldust lähtudes lapse huvidest.

4. Arutelu

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada Eestis tegutsevate erakoolide õppemaksu suurused, pakutavad soodustused ning see, mille peale kulub õppemaksust saadud tulu ja millist lisaväärtust erakoolid pakuvad. Uurimuses koguti andmeid koolijuhtidele suunatud ankeediga ning neid intervjuerides.

Koolijuhid kinnitasid intervjuudes, et peavad erahariduse kättesaadavust oluliseks ning nende juhitud koolides ei ole lähiajal plaanis õppemaksu tõsta, kui riik täidab lubadust

erakoole stabiilselt toetada. Pigem mõtlevad koolijuhid, kuidas õppemaksu vähendada, mis erahariduse kättesaadavuse seisukohalt on positiivne areng. Sama eesmärki kannab ka käesoleval aastal jõustunud uus Erakooliseadus (2018), mis esimest korda piirab õppemaksu suurust ning defineerib õppemaksu sisu.

Uurimuse tulemusena selgus oodatult, et enamus erakoole võtavad õppemaksu, sest riik ja kohalik omavalitsus ei kata kõiki erakooliga seotud kulusid, näiteks koolimaja remondi- ja rendikuluseid. Lisaks vajab täiendavat rahastust ka alternatiivpedagoogika rakendamine (õppevahendid, õpetajate koolitamised jne) ning individuaalsem lähenemine õppijale eeldab näiteks väiksemaid klasse või rühmaõpet. Kõik eelnev sobitud hästi ka uue Erakooliseadusega (2018), mille kohaselt tohib õppemaksu võtta õppekava täitmise ning õppekeskkonna loomise eest.

Uurimistulemused näitasid, et I – III kooliastmes jäävad uuringus osalenud koolide õppemaksud keskmiselt alla 25% kinnitatud kuisest miinimumpalgast, mis tähendab, et suurem osa koole vastab uues Erakooliseaduses (2018) kehtestatud tegevuskulutoetuse saamise tingimusele. Samas on gümnaasiumihariduse omandamine erahariduses raskemini kättesaadav, sest õppemaksu suurus ulatus 50%-ni miinimumpalga suuruselt. Erakoolid, kus õppemaks on suurem kui seaduses eesmärgina seotud määr, vaatavad tõenäoliselt kriitiliselt üle, mida nende õppemaks sisaldab. Ka käesolev uurimus kinnitas, et mitmed erakoolid pakuvad õppemaksu sees erinevates ainetes lisatunde või ka õppekava täiendamiseks huvitegevusetunde ja õppekäike, mis ei sobitu õppemaksu definitsiooni alla. See annab võimaluse erakoolidel oma õppemaksu vähendada, kuid samas suurendada lisatasusid, mis erahariduse kättesaadavuse suurendamise eesmärgile kaasa ei aita. Kui hetkel maksavad erakoolides käivate laste pered lisaks õppemaksule keskmiselt alla 25 euro kuus, siis tõenäoliselt lisatasude summa osades koolides õppemaksu vähendamise võrra kasvab. Seda, kuidas erakoolid riigi tegevuskulutoetuse nimel tegutsevad, võiks edaspidi uurida.

Keskmiselt moodustab erakoolide eelarvetest õppemaksust saadud tulu ligi 30%, mis näitab, et õppemaks moodustab olulise osa erakooli eelarvest. Antud uurimuse tulemus on sarnane OECD (2012) statistikaga, mille järgi jääb Eesti erakoolide rahastus avalikest vahenditest 70–80% vahele, mis on suurem kui Põhjamaades keskmiselt. Seega, kui soovime, et eraharidus muutuks kättesaadavamaks, tuleb töö autori hinnangul erakoolide sõltuvust õppemaksust saadud tuludest vähendada. Üks variant on luua Taani eeskujul erakoolidele erinevad toetusfondid, kust saab vajadusel sihtotstarbeliselt toetust taotleda, näiteks koolimaja ostuks, remondiks või rendiks. Kuna koolimaja renti/remonti/laenumakset ei arvestata tegevuskuluna, mida riik kompenseerib (Erakooliseadus, 2018), tuleb see koolipidajatel

küsida lapsevanematelt õppemaksuna. Sellest tekibki vahe munitsipaal- ja riigikoolide ning erakoolide vahel. Kui munitsipaal- või riigikool vajab koolimaja remonti, siis kooli omanik leiab selleks vahendid, erakoolis peab leidma need vahendid erakooli pidaja, kelle jaoks on suuremate väljaminekute jaoks alternatiiv võtta laenu (kui laenu antakse) või rentida kallimalt sobivam koolipind. Mõlemad otsused kajastuvad õppemaksu suuruses.

Kuigi Ballou (2001) hinnangul on erakoolide eeliseks võrreldes tavakoolidega võimalus palgata paremaid õpetajaid, kuna erakoolil on rohkem vahendeid, et tasuda õpetajatele suuremat palka, antud uurimus seda ei kinnita. 64% erakoolidest kasutavad õppemaksust saadud raha personalikuludeks, mis näitab, et õpetajate palkadeks ja koolituseks mõeldud haridustoetusest ei piisa. Neist koolidest, kes kasutavad õppemaksu vahendeid õpetajate palgaks, pea pooled maksavad õpetajale kehtestatud miinimumpalka ehk 1150 eurot kuus, 33% 1151–1399 eurot ning vaid 17% üle 1400 euro. Samas on teada, et 2017. aastal andis riik munitsipaal-üldhariduskoolide õpetajate tööjõukulude toetuseks 211,7 miljonit eurot, mis võimaldaks omavalitsustel maksta õpetajale keskmiselt 1 220 eurot kuus (HaridusSilm, 2018). Arvestades, et 30% ankeedile vastanud koolidest tegutsevad Tallinnas, kus täistööajaga töötava õpetaja tegelik keskmine palk oli 2017. aasta lõpus 1409 eurot (HaridusSilm, 2017) ning 18% Tartus, kus õpetaja tegelik palk oli 1309 eurot, ei saa kuidagi väita, et erakoolide õpetajad saaksid oma kolleegidega võrreldes suuremat palka.

Erakoolide juhid, kel on suurem autonoomsus õpetajate palkamisel (Shakeel & DeAngelis, 2017), peavad oluliseks, et õpetaja kontakttundide arv oleks tavapärasest madalam, et õpetaja jõuaks panustada kooli ja õpetatav aine arengusse ning märgata iga õpilase vajadusi. Selleks investeerivad erakoolid õppemaksust saadud vahendeid olulisel määral õpetajate heaolusse. Ka Dobrös (2014) ja Graddy ja Stevens (2005) on oma uurimustes väitnud, et väiksema õpilaste ja õpetajate suhtarvuga koolides on õpilastel paremad õpitulemused, mis kinnitab, et individuaalsem õpe on seotud paremate õppetulemustega. Samad autorid on Suurbritannia andmeid analüüsid leidnud, et kõrgema õppemaksuga koolidel on võimalik pakkuda õpilastele individuaalsemat õpet. Samas ei kinnitanud PISA tulemuste analüüs (Sakellariou, 2017) erakoolis käivate õpilaste paremaid tulemusi võrreldes tavakoolidega. Käesolevas uurimuses ei otsitud seost õppemaksu suuruse ja individuaalse lähenemise vahel, küll aga kinnitavad magistr töö tulemused, et erakoolide juhid peavad individuaalset lähenemist lastele oluliseks.

Töö autori hinnangul võiks ka riik vaadata üle õpetajate palgapoliitika lähtudes erakoolide kogemusest, et õpetajad jõuaksid arendada oma valdkonda ning märgata oma õpilaste arengut ja vajadusi. Samas on rahvusvahelises võrdluses Eesti koolijuhtidel juba täna

märkimisväärne autonoomia töötajate töölevõtmisel ning prioriteetide seadmisel (OECD, 2016). Kas autonoomsust kasutatakse erakoolides julgemat? Autori hinnangul oleks huvitav edasine uurimissuund, et teada saada, kas Eesti erakoolide juhid kasutavad autonoomsust julgemalt ning kas erakoolide õpetajad on enam motiveeritud kui munitsipaal- ja riigikoolide õpetajad. Võrdleva uuringu võiks teha ka era- ja avalikes koolides õpetavate õpetajate palkade kohta, kus saaks lisaks omandivormile võrrelda töötasu piirkonniti. Näiteks intervjuudes avaldasid paar koolijuhti arvamust, et nende koolis võivad aastapalgana õpetajad saada isegi vähem palka kui avalikes koolides, kuna neil ei ole tavaks maksta preemiaid.

Tulemused näitavad, et pooled uurimuses osalenud õppemaksuga erakoolid kasutavad õppemaksust saadud tulusid ka väiksemate klassikomplektide ja 36% rühmatundide teenindamiseks, mis kinnitab Davies ja Davies'i (2014) uuringu tulemust, mis tõi erakoolide eelisena välja võimaluse korraldada õpet väiksemates klassides. Samas kinnitab OECD (2015) analüüs, et ühenduse riikides era- ja munitsipaalikoolide klasside keskmised suurused oluliselt ei erine, küll aga erinevad need Eestis. Kui põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2018) ütleb, et klassi täitumuse ülemine piirnorm põhikoolis on 24 õpilast, mida võib erandkorras hoolekogu nõusolekul üheks õppeaastaks suurendada (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018), siis statistika näitab, et Eesti üldhariduskoolis on keskmiselt klassis 18–19 last, erakoolis 15 last klassis (OECD, 2017). Seega pakuvad erakoolid väiksemaid klasse, mis võimaldab lastele läheneda individuaalsemalt. See on ka üks põhjus, miks lapsevanemad eelistavad erakooli (Davies & Davies, 2014; Schindler, 2008). Ka varasemates uurimustes on välja toodud erakoolide eelisena individuaalsemat lähenemist lapsele, näiteks Türk jt (2011) töid välja, et erakoolide juhid olid enam rahul õpilaste individuaalsetest võimetest lähtumise ning õpilaste soovide ja ettepanekute arvestamisega.

Kuna kõik intervjuueeritud koolijuhid kinnitasid, et nende koolidesse on oluliselt rohkem tahtjaid, kui kool suudab vastu võtta, leiab töö autor, et erakoolid hakkavad eelkõige I – II kooliastmes looma n-õ filiaalkoole. Esimesi samme selles suunas on teinud juba Rocca al Mare Kool, kel on filiaalid Vodjal ja Tiskre külas, aga ka Tartu Erakool, mille filiaalid tegutsevad Peedul ja Tartu kesklinnast väljas. Koolivõrgu laiendamine võib töö autori hinnangul aidata kaasa ka õppemaksu vähendamisele, kuna töökorraldus võib muutuda efektiivsemaks ning õpilaste arvu kasvades suureneb ka riigipoolne toetus. Lisaks pakub väikeste filiaalkoolide tekkimine suurepärase võimaluse katsetada erinevaid pedagoogilisi ja hariduskorralduslikke lähenemisi, mida hiljem sobivusel üle kanda teistesse koolidesse. Näiteks Tartu Erakool testib LõunaTERAs kogupäevakooli korraldust (Tartu Erakool, 2018),

Rocca al Mare Kool nädalaplani alusel iseseisvat õppimist (Rocca al Mare Kool, 2018).

Erakoolide tulevikuplaanide uurimine võiks olla üks edasisi uurimissuundasid.

Üldiselt muudavad erakoolid meie koolivõrku mitmekesisemaks, andes lapsevanematele võimaluse panna laps kas religiooniga seotud kooli või alternatiivpedagoogikal põhinevasse kooli. Lisaks pakuvad erakoolid individuaalsemat lähenemist õppeprotsessis.

4.1. Töö piirangud

Kuigi töö tulemused pakuvad mõtteainet, saab välja tuua ka mitmeid kitsaskohti nii andmekogumises kui ka andmeanalüüsis. Üheks töö kitsaskohaks on autori hinnangul eestikeelse ankeedi kasutamine andmekogumisel, mistõttu ei ole andmete esitajate seas ühtegi vene- ega ingliskeelset vastajat. Ideaalsel juhul oleks võinud olla ankeet selles keeles, mida koolijuht valdab, kuid töö autoril ei olnud selleks ressursi. Kui ankeet oleks saadetud venekeelsetele erakoolidele nende emakeeles ning rahvusvahelistele koolidele inglise keeles, oleksid uurimuse andmed olnud täiuslikumad. Piirangust lähtuvalt on töö tulemusi lugedes oluline meeles pidada, et käesolev uurimus kirjeldab eelkõige uurimuses osalenud eestikeelsete erakoolide olukorda.

Valimi moodustamise piiranguna saab välja tuua ka koolijuhtide ebapiisavad avalikud kontaktid. Paari kooli puhul ei olnud EHIS-esse antud kontaktid õiged ning koduleheküljelt oli samuti raske kontakte leida. Üldiselt neist koolidest, kuhu ankeet saadeti kooli üldaadressile, täidetud ankeeti tagasi ei saabunud. Töö autor oleks võinud kõikidesse neisse koolidesse helistades uurida koolijuhi korrektset kontakti, kuid ajapuuduse tõttu jäi see tegemata, mistõttu jäi valimist välja kolm kooli.

Kitsaskohana võiks esile tõsta ka erakoolidega seotud ülevaatliku statistika puudumist Euroopa Liidu tasandil. Töö autor küsis abi ka Euroopa Komisjoni ametnikelt, kuid ka nemad ei leidnud värskemaid statistilisi andmeid. Osaliselt tasandasid puudujääki OECD (2012–2017) haridusuuringud, mis puudutasid ka eraharidust. Samas oleks olnud huvitav võrrelda Euroopa riikide erakoolide õppemaksude suhet riigi keskmisesse palka, mis kajastab kõige realistlikumalt erahariduse kättesaadavust. Kindlasti võiks olla see üks võimalikest edasistest uurimissuundadest.

Autor toob välja ka andmekogumisega seotud piirangud. Kuigi ankeedi valiidsuse suurendamiseks piloteerisid ankeeti kaks korda kaks kogenud erakooli juhti, on siiski võimalik, et ebatäiuslik valikvastuste valik ning küsimuste mitmetimõistetavus võisid mõjutada ka uurimistulemusi. Kui valikvastuste loetelu oleks olnud täiuslikum, oleksid

võinud ka tulemused olla mitmekesisemad. Piirangu saab välja tuua ka intervjuudega andmekogumises. Kuigi töö autoril on eelnev kogemus intervjuude läbiviimisel, oli struktureerimata intervjuude puhul siiski keeruline intervjuueeritavat teemas hoida. Seetõttu tulid intervjuud laiemate teemade amplituudiga kui esialgu kavandatud. Ühelt poolt võib seda pidada piiranguks, sest andmeanalüüsil oli vajalik suurema andmemahu läbitöötamine ja seega võis see vähendada võimalust süvitsi minna. Samas on intervjuud kindlasti vääruslikud ja võimaldavad uurijal hilisemat andmeanalüüsi uutes projektides/töodes.

Viimase piiranguna saab nimetada otsust koguda andmeid anonüümsetena. Autor leiab, et osa andmestikust (nt kooli nimi, õppemaks, õppemaksu sees olevad teenused, õppemaksu soodustuse ja vabastuse tingimused) oleks võinud koguda uuritavatega kokkuleppel nimelisena. Sellisel juhul oleks magistritöö tulemusena saanud koostada koondtabeli, mis oleks erakooli temaatikast huvitatutele andnud ülevaatliku kooli nimega seotud pildi eraharidusvõrgust. Kuna töö autoril on magistritöö koostamise käigus tekkinud erakoolide võrgustikus palju kontakte ja seda mõtet jagades on koolijuhid olnud pigem positiivselt meelestatud, siis on võimalik mitte-anonüümse kordusuuringu läbiviimine edasistes projektides.

Vaatamata nimetatud piirangutele annab töö mõtteainet nii erakoolide pidajatele, lapsevanematele kui ka otsustajatele nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil. Lapsevanemad saavad tööd lugedes aimu õppemaksu suurustest ning erakoolide poolt pakutavast lisaväärtusest, koolijuhid saavad võrrelda oma kooli andmeid teistega. Kohaliku omavalitsuse ja laiemalt seadusandja leiab tööst ülevaate erahariduse rahastamisest meil ja Euroopas laiemalt ning erakoolide pakutava panuse koolivõrgu mitmekesistamisel.

Töö koostamise protsess laiendas oluliselt töö autori silmaringi erakoolide rahastamisest ning trendidest Euroopas. Lisaks andis töö kirjutamine autorile põhjaliku vaate erakoolide toimimisest ja eesmärkidest ning kinnitas, et erakoolid muudavad meie koolivõrku mitmekesisemaks, andes lapsevanematele koolivalikul rohkem sisulisi valikuid.

Tänuõnad

Ma ei kirjutaks neid ridu kui mind ei oleks toetanud magistritöö kirjutamisel minu juhendaja Liina Lepp. Tema lõputu heatahtlikkus, oskus anda selgelt, kuid samas delikaatselt tagasisidet, innustav ja julgustav hoiak murdumis- ja ebakindlushetkedel on olnud parimaks õppetunniks ja eeskujuks, mille eest olen oma juhendajale erakordselt tänulik. Õnnelikud on üliõpilased, kes saavad teha temaga koostööd.

Samuti tänan uuringus osalenud erakoolide juhte nende aja, pühendumuse ja haridusmaastiku rikastamise eest. Erakoolijuhtidega suheldes sain kinnitust kui teadlikult tehakse neis koolides tööd laste heaolu nimel, et kõigile pakkuda parimat keskkonda õppimiseks. Töö koostamise protsessis oli hetki täis vaimustust ja imetlust. Minu südamlük tänu heade nõuannete ja inspiratsiooni eest Marge Varmale, Andrus Kuusmannile, Hannes Tamjärvele ja Andres Laanemetsale.

Lisaks kuulub minu tänu headele kolleegidele Maris Laurile ja Lauri Luigele, kes mõistsid minu puudumisi töölt seoses õppetöoga. Kunagi ei kahelnud nad minu otsuse õigsuses.

Viimane, kuid kõige olulisem tänu kuulub minu abikaasale ja pojale, kes said hakkama kui olin koolis ning mõistsid minu öiseid õppimisi.

Pühendan oma töö kõigile, kes peavad oluliseks noorte inimeste toetatud arengut, mis muudab meie maailma sõbralikumaks, targemaks ja hoolivamaks paigaks.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Ballou, D. (2001). *Pay for performance in public and private schools. Economics of Education Review*, 20(1), 51-61.
- Bifulco, R., Ladd, H. F., & Ross, S. L. (2009). Public school choice and integration evidence from Durham, North Carolina. *Social Science Research*, 38(1), 71-85.
- Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Gutmann, M. L., & Hanson, W. E. (2003). Advanced mixed methods research designs. *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*, 209, 240.
- Davies, P., & Davies, N. M. (2014). Paying for quality? Associations between private school income, performance and use of resources. *British Educational Research Journal*, 40(3), 421-440.
- Dronkers, J., & Robert, P. (2003). *The Effectiveness of Public and Private Schools from a Comparative Perspective*. European University Institute Working Paper, SPS No. 2003/13.
- Dronkers, J., & Robert, P. (2008). Differences in Scholastic Achievement of Public, Private Government-Dependent, and Private Independent Schools A Cross-National Analysis. *Educational Policy*, 22(4), 541-577.
- Dobrõs, N. (2014). *Koolitüübi roll õpilase identiteedi kujunemisel Tallinna koolide näitel*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Eesti Hariduse Infosüsteem EHIS (2017). *Koolikaart*. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/koolikaart/>
- Eesti Vabade Waldorfkoolide ja -lasteaedade Ühenduse (2017). *Liikmete nimekiri*. Külastatud aadressil waldorf-uhendus.ee/asutused/kool
- Eesti Vabariigi põhiseadus (1992). *Riigi Teataja 1992*, 26, 349. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>
- Erakool Edu Valem (2017). *Finantstingimused*. Külastatud aadressil <http://kool.eraharidus.ee>
- Erakool Garant (2017). *Haridusleping*. Külastatud aadressil http://eralasteaedgarant.ee/public/docs/HL_GARANT_SPORT_uus_haridusleping_2016_a-12.10.pdf
- Erakooliseadus (2011). *Riigi Teataja I 1998*, 57, 859. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/108072011011>
- Erakooliseadus (2018). *Riigi Teataja I 1998*, 57, 859. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/122012018005?leiaKehtiv>

- European Agency of Special Needs and Inclusive Education (2018). *Country information for Netherlands - Legislation and policy*. Külastatud aadressil <https://www.european-agency.org/country-information/netherlands/legislation-and-policy>
- Eurostat (2017a). *Private expenditure on education*. Külastatud aadressil <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tps00068>
- Eurostat (2017b). *Private educational expenditure by educational level, programme orientation, type of source and expenditure category*. Külastatud aadressil <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Friedman, M. (2017). *Kapitalism ja vabadus*. Eestikeelne 2. tr. Tallinn: MTÜ Liberalismi Akadeemia.
- Private education in the European Union. Organisation, administration and the public authority's role* (2000). Eurydice. Külastatud aadressil http://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/eurydice/istruzione_privata_2000_EN.pdf
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2018). *Riigi Teataja I 2010, 41, 240*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410?leiaKehtiv>
- Graddy, K., & Stevens, M. (2005). The impact of school resources on student performance: A study of private schools in the United Kingdom. *Industrial and Labor Relations Review*, 58(3), 435-451.
- Haridussilm (2017). *Üldharidus*. Külastatud aadressil http://www.haridussilm.ee/?leht=alus_yld_2
- Haridussilm (2018). *Õpetajate palgaanalüüs*. Külastatud aadressil http://www.haridussilm.ee/?leht=op_palk_1
- Holm, J. (2005). *Haridusõiguse tagamine kohustusliku hariduse tasemel ja sellele järgnevatel haridustasemetel*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys
- Lauri, T. (2015). *Koolivalikute valitsemine – turuloogikast hariduslikku ebavõrdsust ohjavate konfiguratsioonideni*. Doktoritöö. Tallinna Ülikool.
- Lauglo, J. (2010). *Do Private Schools Increase Social Class Segregation in Basic Education Schools in Norway?* Institute of Education University of London. Külastatud aadressil <http://www.llakes.ac.uk/sites/default/files/Lauglo%20Complete.pdf>
- Leinus, I. (2014). *Õpilaste hinnangud kooli kliimale, enda heaoluline ja toimetulekule waldorf- ja tavakoolide võrdluses*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.

- Maksu- ja Tolliamet (2017). *Töötasu alammäärad*. Külastatud aadressil <https://www.emta.ee/et/ariklient/tulud-kulud-kaive-kasum/kinnipeetud-tulumaks-tulumaksu-kinnipidamine/tootasu-alammaarad>
- OECD (2012). *Public and Private Schools: How Management and Funding Relate to their Socio-economic Profile*. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1787/9789264175006-en>
- OECD (2015). *Education at a Glance 2015: OECD Indicators*. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2015-en>
- OECD (2016). *OECD Reviews of School Resources: Estonia 2016*. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1787/9789264251731-en>.
- OECD (2017). *Education at a Glance 2017: OECD Indicators*. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-en>
- Statistikaamet (2017). *Rahvastik soo, vanuse ja 2017. aasta haldusreformi järgse elukoha järgi*. Külastatud aadressil <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV0240>
- Riigikogu (2017). *Erakooliseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 520 SE*. Külastatud aadressil <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/cd7b9293-d76e-4631-8aa4-c1659672becc/Erakooliseaduse%20muutmise%20seadus>
- Riigikohus (2014). *Kohtuasja number 3-4-1-26-14. Põhiseaduslikkuse järelevalve Kollegium*. Külastatud aadressil <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-26-14>
- Rocca al Mare Kool (2018). *Roostiku kooli koolielu*. Külastatud aadressil <https://ramkool.edu.ee/roostiku/koolielu/>
- Rootsi kooliseadus (2010). *Rootsi Parlament*. Külastatud aadressil http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800
- Rootsi Sõltumatute Koolide Assotsiatsioon (2016). *This is what the Swedish Association of Independent Schools does*. Külastatud aadressil <http://www.friskola.se/fakta-om-friskolor/statistik/skolor-och-elever>
- Rämmel, A. (2014). *Valimi moodustamine. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil samm.ut.ee/valimid
- Sakellariou, C. (2017). Private or public school advantage? Evidence from 40 countries using PISA 2012-Mathematics. *Applied Economics*, 49(29), 2875-2892.

- Schindler, B. S. (2008). Private school diversity in Denmark's national voucher system. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 52(4), 331-354.
- Shakeel, M. D., & DeAngelis, C. A. (2017). Who is More Free? A Comparison of the Decision-Making of Private and Public School Principals. *Journal of School Choice*, 11(3), 442-457.
- Statistikaamet (2018). *Keskmine brutokuupalk oli 2017. aastal 1221 eurot*. Külastatud aadressil <https://www.stat.ee/pressiteade-2018-023?highlight=keskmine%2Cbrutokuupalk>
- Swedish National Agency for Education (2017). *Private actors in preschools and schools. A mapping of independent education providers and owners in Sweden*. Külastatud aadressil <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3356>
- Taani laste, hariduse ja soolise võrdõiguslikkuse ministeerium (2016). *Private Schools in Denmark*. Külastatud aadressil <http://eng.uvm.dk/Fact-Sheets/Primary-and-lower-secondary-education/Private-schools>
- Talves, K. (2005). *Kombineeritud meetodid sotsiaalteadustes*. Seminaritöö. Tartu Ülikool.
- Tartu Erakool (2018). *LõunaTera*. Külastatud aadressil <http://www.tera.tartu.ee/tera/meie-kool/lounatera/>
- Tomaševski, K. (2001). *Free and compulsory education for all childrens: the gap between promise and performance. Right to education primers*. Sweden: Swedish International Development Cooperation Agency.
- Tooley, J., Bao, Y., Dixon, P., & Merrifield, J. (2011). School Choice and Academic Performance: Some Evidence From Developing Countries. *Journal of School Choice*, 5(1), 1-39
- Türk, K., Haldma, T., Kukemelk, H., Ploom, K., Irs, R., & Pukkonen, R. (2011). *Üldharidus- ja kutsekoolide tulemuslikkus ja seda mõjutavad tegurid*. Tartu: Tartu Ülikool, Haridus- ja Teadusministeerium.
- Vabariigi Valitsus (2017). *Valitsus saadab parlamendile regulatsiooni riigi osalemise kohta erakoolide rahastamisel*. Külastatud aadressil <https://www.valitsus.ee/et/uudised/valitsus-saadab-parlamendile-regulatsiooni-riigi-osalemise-kohta-erakoolide-rahastamisel>
- Vasarik, K. (2005). *Eraharidusastuse strateegia raamtingimuste analüüs Eesti Vabariigis*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.

Lisad**Lisa 1. Ankeet****I osa: üldandmed**

1. Millises omavalitsuses Teie juhitud kool asub?
2. Mis aastal kool loodi?
3. Kui palju õpib koolis lapsi õppeaastal 2017/2018?
4. Palun kirjeldage, millist lisaväärtust ja/või erisusi teie kool pakub (võrreldes munitsipaal- ja riigikoolidega)?
5. Kui suure osa (%) eelarve tuludest moodustab õppemaks?

II osa: õppemaksu suurus ja soodustused

6. Kas teie koolis on õppemaks?
 - Jah
 - Ei
 - 6.1 Kui ei, siis palun kirjeldage, millistel põhjustel ei pea kool õppemaksu küsima.
 - 6.2 Kui jah, siis kui suur on õppemaks koos õppeaastal 2017/2018 (eurodes)? *NB!*

Märkige palun õppemaksu suurus nende kooliastmete kohta, mis Teie koolis on.

- a) I kooliastmes
- b) II kooliastmes
- c) III kooliastmes
- d) Gümnaasiumis

7. Mitme kuu eest kalendriaastas õppemaksu tasutakse?
8. Kas kool pakub õppemaksu soodustusi ja/või vabastusi?

Jah
Ei

- 8.1 Kui EI, siis miks?
- 8.2. Kui jah, siis millistel tingimustel pakutakse õppemaksu soodustust?

Vajadusel valige mitu varianti.

- a) Juba koolis käivate laste õdedele/vendadele
- b) Vähekindlustatud perede lastele
- c) Heade õpitulemuste eest
- d) Aktiivse osalemise eest koolielus
- e) Kooli töötajate lastele

Muudel tingimustel, palun kirjeldage

8.3 Palun kirjeldage õppemaksu soodustuse taotlemise protsessi lapsevanema jaoks.

9. Kui suur (%) on õppemaksu soodustus?

9.1 Kui õppemaksu soodustuses on erisusi, siis palun täpsustage.....

9.2 Mitmele õpilasele kehtib õppemaksu soodustus 2017/2018 õppeaastal?

10. Millistel tingimustel pakutakse õppemaksust vabastust?

Vajadusel valige mitu varianti.

- a) Vähekindlustatud perede lastele
- b) Heade õpitulemuste eest
- c) Koolitöötajate lastele

Muudel tingimustel, palun kirjeldage

10.1. Palun kirjeldage õppemaksu vabastuse taotlemise protsessi lapsevanema jaoks.

.....

11. Mitu õpilast on õppemaksust vabastatud 2017/2018 õppeaastal?

12. Milliste teenuste eest peavad lapsevanemad eraldi tasuma lisaks õppemaksule?

Vajadusel valige mitu varianti

- a) Õppekavaga seotud huviharidus
- b) Hobitegevus
- c) Ekskursioonid
- d) Koolitransport
- e) Koolitoit
- f) Õppevahendid
- g) Koolivorm

Vajadusel palun täiendage.....

13. Kui palju maksavad lapsevanemad keskmiselt kuus kooli poolt pakutavate lisateenuste eest?

III osa: õppemaksust saadud vahendite kasutamine

14. Milliste kulude katteks kasutate õppemaksust kogutud vahendeid?

Vajadusel valige mitu varianti

- a) Koolimaja omamise/rentimisega seotud kulude katteks
- b) Väiksemate klasside moodustamiseks
- c) Õpetajate palgarahaks
- d) Rühmatundide läbiviimiseks
- e) Õppekavaga seonduva huvihariduse pakkumiseks
- f) Õppevahendite ostuks

Vajadusel palun täiendage

- 14.1. Kui vastasite *koolimaja omamise/rentimisega seotud kulude katteks*, siis mis põhjustel vajab koolimaja lisavahendeid?
- 14.2. Kui vastasite *väiksemate klasside moodustamiseks*, siis kui suured klassid teie koolis on?
- 14.3. Kui vastasite *õpetajate palgarahaks*, siis kui suur on teie koolis täiskohaga õpetaja keskmine palk?
- 14.4. Kui vastasite *rühmatundide läbiviimiseks*, siis kuidas ja kellele on rühmatunnid korraldatud?
- 14.5. Kui vastasite *õppekavaga seonduva huvihariduse pakkumiseks*, siis milliseid huviringe teie kool õppekava täiendamiseks pakub?
- 14.6. Kui vastasite *õppevahendite ostuks*, siis milliseid õppevahendeid te ostate?

Vajadusel palun täiendage

15. Millise kulu katteks läheb suurim osa õppemaksust saadud tuludest?
16. Mida soovite veel erakoolide rahastamise kohta lisada?

Suur tänu Teile küsimustele vastamise eest.

Lisa 2. Intervjuu teemade kava

Intervjuuga on eesmärk saada vastused küsimustele:

1. Kuidas kujuneb ja millest sõltub õppemaksu suurus koolijuhtide arvamusel?

- Kuidas teie koolis õppemaksu suurus kujuneb? või Millistest põhimõtetest lähtute õppemaksu suuruse kehtestamisel?
- Millest teie koolis õppemaksu suurus sõltub?
- Kuidas toimub õppemaksu suuruse muutmine? (kelle ettepanekul, kuidas toimub protsess, kuidas teavitatakse vanemaid).
- Kui tihti vaatate üle õppemaksu suuruse?
- Milliseid teenuseid teie kool õpilasele pakub (abiõpetaja, meditsiiniline tugi, logopeed, eripedagoog vms?)?
- Kas teie koolile tehakse annetusi?

2. Millistel tingimustel annavad erakoolid õppemaksu soodustusi ja kui paljud neid saavad?

- Palun kirjeldage, kuidas toimub teie koolis õppemaksu soodustuste taotlemine ja saamine.

3. Millist lisaväärtust erakoolid pakuvad koolijuhtide arvamusel?

- Mis eesmärgil sai kool loodud?
- Kas kooli eesmärgid on ajas muutunud? Kuidas?
- Palun kirjeldage, mis teeb teie kooli eriliseks?

Lõppu: Mida soovite veel erakoolide rahastamise teema kohta öelda?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liina Kersna (sünnikuupäev: 03.04.1980)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose, „Erakoolide õppemaksud – loodav lisaväärtus ja pakutavad soodustused koolijuhtide arvamuste põhjal“, mille juhendaja on Liina Lepp,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 21.05.2018